

-ÄITIYS VANAJAN VANKILASSA-

Kokemuksia äitiydestä ja tuen tarpeesta äidin ollessa erossa lapses-
taan vankeusrangaistuksen aikana

Pauliina Korkiakoski
Tanja Lepistö

Opinnäytetyö
Marraskuu 2010
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalisen kuntoutuksen vaihtoehtoiset
ammattiopinnot
Sosiaalipedagogiikan vaihtoehtoiset
ammattiopinnot
Tampereen ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu

Sosiaalialankoulutusohjelma

Sosiaalisen kuntoutuksen suuntautumisvaihtoehto

Sosiaalipedagogiikan suuntautumisvaihtoehto

KORKIAKOSKI, PAULIINA & LEPISTÖ, TANJA:

Äitiys Vanajan vankilassa – Kokemuksia äitiydestä ja tuen tarpeesta äidin ollessa erossa lapsestaan vankeusrangaistuksen aikana

Opinnäytetyö 81s liitteet 5s

Marraskuu 2010

Perhesuhteilla on suuri merkitys vangin yhteiskuntaan takaisin sijoittumisessa ja rikoksettoman elämän tukemisessa vankeusrangaistuksen jälkeen. Syksyllä 2010 Suomen vankiloissa työskenteli kaksi perhetyöhön palkattua työntekijää, joista toinen on Vanajan vankilan perhetyön ohjaaja. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten Vanajan vankilan Vanajan osastolla vankeusrangaistukseen suorittavat naiset kokevat äitiyden vankeusaikana ja millaista tukea he kaipaavat äitiyteen ja perhesuhteiden ylläpitämiseen ollessaan erossa lapsistaan. Lisäksi tutkimuksella pyrittiin selvittämään, millaista tukea haastatellut äidit olivat vankeusaikanaan saaneet ja kuinka tuki oli vastannut heidän tarpeitaan.

Tutkimus oli kvalitatiivinen ja aineistolähtöinen. Tutkimusaineisto kerättiin keväällä 2010 haastattelemalla kahdeksaa Vanajan vankilan Vanajan osastolla vankeusrangaistusta suorittavaa naisvankia, joilla oli alle 18-vuotiaita lapsia. Haastattelut perustuivat vapaaehtoisuuteen. Haastattelumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua ja aineisto analysoitiin teemoittelemalla. Äitiyden kokemuksia ja vanhemmuutta tulkittiin psykologisten teorioiden pohjalta. Vankeusrangaistuksen vaikutuksia äitiyteen taustoitettiin Suomen rikosseuraamusjärjestelmää ja sille asetettuja tehtäviä sekä kuntoutumista koskevalla tiedolla.

Vankeusaikana ollessaan erossa lapsistaan, äidit ikävöivät ja kantoivat huolta näiden hyvinvoinnista. Vankeusrangaistukseen liittyvät häpeän tunteet vaikuttivat naisten itsetuntoon ja kykyyn toimia vanhempana. Naiset pitivät tiiviisti yhteyttä lapsiinsa, vaikka vanhemmuus vankeusaikana koettiin raskaaksi. Vanajan osastolla tehtävä perhetyö ja yhteydenpitomahdollisuudet koettiin hyväksi ja voimia antaviksi. Äidit toivovat keskusteluapua ja parannuksia perhesuhteiden ylläpitomahdollisuuksiin myös suljettuihin laitoksiin. Äidit kokivat lapsen osallistumisen perhekuntoutukselliseen työskentelyyn tärkeäksi ja toivoivat sen lisäämistä. Myös teknologian tehokkaampi hyödyntäminen perhesuhteiden hoidossa oli naisten mielestä tärkeää.

Tutkimus osoittaa, että vankilan perhetyö koetaan tärkeäksi ja sen toivotaan lisääntyvän ja kehittyvän työmuotona. Riittävä työntekijöiden määrä, toimintamuotojen kehittäminen ja yhteistyön tehostaminen yhteiskunnan palvelujärjestelmien kanssa nähdään avaimina hyvään perhetyöhön.

Asiasanat: vangit, naiset, äitiys, perhetyö

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Services

Social Rehabilitation

Social pedagogy

KORKIAKOSKI, PAULIINA & LEPISTÖ, TANJA:

Motherhood in Vanaja Prison – Women’s Experiences of Motherhood and the Need for Support while Separated from their Children During Imprisonment.

Bachelor’s thesis 81 pages, appendices 5 pages

November 2010

Family relations have a significant role in how the prisoner readjusts to society after imprisonment and in supporting life without crime. In the autumn of 2010 there were two employees in Finnish prisons whose job description was to help support prisoners’ family relations; one of them was a family counselor in Vanaja Prison. The purpose of this study was to find out how the women prisoners in one ward in Vanaja Prison experience motherhood during imprisonment and what kind of help they need to maintain their family relations while separated from their children. The study also aimed to find out what kind of support the women had had during their imprisonment and how the support met their needs.

The effect of imprisonment on motherhood was investigated based on the Finnish system of correctional services and rehabilitation. The study was qualitative and empirically oriented. The data were collected in spring 2010 through theme interviews of eight women prisoners in Vanaja prison who had children under the age of 18. Participation was voluntary for the interviewees. The data were analyzed by thematizing it. The analysis drew from theories on motherhood.

Imprisoned women missed their children and worried about their welfare. The shame associated to imprisonment affected the women’s self-esteem and ability to function as a parent. The women actively maintained contact with their children even though motherhood during imprisonment was considered taxing. The opportunities for keeping in touch with the children and family work in Vanaja Ward was experienced as supportive and beneficial. The mothers wished better opportunities for maintaining contact with children and counseling in closed prisons. The child’s participation in family work was seen important and the mothers hoped it could be increased in the future. A better exploitation of technology in maintaining family relations was also emphasized.

The study provides evidence of the importance of family work in prison. A sufficient number of employees, development of work methods and increased cooperation with society’s other service systems are suggested as means for improvement of family work in prisons.

Keywords: prisoners, women, motherhood, family work

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	6
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tarkoitus	6
1.2 Tutkimuksen sisältö ja rakenne	7
1.3 Tutkimusaiheen valinnan taustatekijät.....	7
2. VANKEINHOITO SUOMESSA.....	8
2.1 Rikosseuraamusalan organisaatio	8
2.2 Vankeusrangaistuksen sisältö ja tavoitteet.....	9
2.2.1 Avolaitoksen erityispiirteet	10
2.2.2 Vankeusajan suunnittelu.....	11
2.2.3 Kuntouttava toiminta vankilassa	12
2.3 Naiset vankilassa	14
2.3.1 Naisvangit Suomessa	14
2.3.2 Naisten rikollisuus.....	16
3. NAINEN ÄITINÄ JA VANHEMPANA.....	17
3.1 Äitiyden korostamisen perinne ja äidin rooli vanhempana.....	17
3.2 Vanhemmuuteen kasvaminen ja äitiysidentiteetti.....	19
3.3 Isän rooli.....	20
3.4 Äitiyden ihanne.....	21
3.5 Vanhemman tehtävät ja vanhemmuuden arviointi.....	22
3.5.1 Lasten kasvatusta	23
3.5.2 Lasten huollon määritelmä lainsäädännössä	25
3.5.3 Vanhemmuuden vahvistaminen roolikarttaa hyödyntäen.....	25
3.6 Äitiys vankilassa	27
4. PERHE JA PERHEEN TUKEMINEN.....	29
4.1 Nykyaikainen perhe	29
4.2 Perhetyön määritelmä	30
4.2.1 Perhetyön käytäntöjä	31
4.3 Vankilan perhetyö.....	33
4.3.1 Vankiperheiden tuentarve	34
4.3.2 Vankilan perhesuhteita tukeva toiminta pohjoismaissa.....	36

5. VANAJAN VANKILAN VANAJAN OSASTO	37
5.1 Vankeusaika Vanajan osastolla.....	37
5.1.2 Koulutus ja työtoiminta.....	38
5.1.3 Vanajan osaston kuntouttava toiminta	39
5.2.2 Perhetyön ohjaajan toimenkuva.....	40
5.2.3 Perhetapaamiset.....	41
5.2.4 Perhekuntoutus.....	42
6. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS.....	43
6.1 Tutkimusmenetelmät	44
6.2 Aiemmat tutkimukset	46
7. ÄITIEN KOKEMUKSET.....	48
7.1 Perhe ja lasten huolto äidin vankeusrangaistuksen aikana	48
7.2 Äitiys, äitiyden ihanne ja lähtöperheestä saatu malli	49
7.2.1 Äitiyden vahvuudet ja ilonaiheet	51
7.2.2 Äitien kokemukset tuen tarpeesta.....	53
7.2.3 Sosiaaliset verkostot ja vertaistuki vanhemmuuteen.....	54
7.3 Äitiys vankeusaikana	55
7.3.1 Yhteydenpito lapseen ja tapaamiset	59
7.4 Vankilan perhetyö äitiyden tukena.....	62
7.5 Äitien näkemyksiä vankilan perhetyön kehittämistarpeista.....	65
8. YHTEENVETO.....	69
9 POHDINTA	71
LÄHTEET	73

LIITTEET 1-4

1. JOHDANTO

Vankeusrangaistusta suorittava henkilö on erossa perheestään ja muista läheisistään, eikä pysty osallistumaan tavanomaiseen arkeen. Vanhemman vankeusrangaistus voi pakottaa järjestämään uudelleen lasten huollon, asumisen, perheen talouden ja kodin työnjaon. Vanhemman pitkä vankeusrangaistus voi pahimmassa tapauksessa vieraannuttaa hänet lapsistaan ja olla haitallista koko perheelle. Perhesuhteiden tukeminen vankeusaikana on tärkeää sekä lasten ja perheen kannalta että uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi.

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tarkoitus

Tämän työelämälähtöisen opinnäytetyönä tehdyn tutkimuksen tarkoituksena oli hankkia tietoa siitä, miten Vanajan vankilan Vanajan osastolla vankeusrangaistusta suorittavat naiset kokevat äitiyden vankeusrangaistuksen aikana ja millaista tukea he kaipaavat vanhemmuuteensa. Tutkimus antaa Vanajan osastolla vankeusrangaistusta suorittaville äideille tilaisuuden kertoa vanhemmuudestaan vankeusaikana sekä tuoda esiin tapoja, joilla äitiyttä ja suhteita perheeseen pitäisi tukea. Tutkimus toteutettiin haastattelemalla kahdeksaa Vanajan osastolla vankeusrangaistusta suorittanutta äitiä

Vuonna 2003 mietintönsä jättänyt perhetyöryhmä esitti, että perhetyöntekijöiden määrää Suomen vankiloissa lisättäisiin ja perhetyötä kehitettäisiin. Perhetyön tarvetta työryhmä näki sekä isoissa suljetuissa laitossyksiköissä että avolaitoksissa. (Perhetyöryhmän mietintö 2003, 90.) Marraskuussa 2010 Suomen vankiloissa työskenteli kaksi perhetyöhön nimettyä työntekijää; Toinen heistä tutkimuksen työelämän yhteistyötahona olleessa Vanajan vankilassa.

1.2 Tutkimuksen sisältö ja rakenne

Tutkimuksen kaksi tutkimuskysymystä; miten äitiys koetaan vankeusrangaistuksen aikana ja millaista tukea naiset äitiyteensä vankeusaikana kaipaavat, valittiin työelämän tarpeet huomioiden. Tavoitteena oli kerätä tietoa, jota voitaisiin hyödyntää vankilan perhetyön suunnittelu- ja kehitystyössä. Teemahaastattelujen kolme keskeistä teemaa, oma äitiys, äitiys vankeusaikana ja vankeusaikana kaivattu tuki, alakysymyksineen rakentuivat tutkimuskysymysten ympärille.

Naisvankien haastatteluista esiin noussutta kokemuksellista tietoa voidaan hyödyntää sekä Vanajan vankilan Vanajan osaston, että muiden Suomen vankiloiden perhetyön kehittämisessä. Perhetyöryhmä (2003) näki kehittämistarvetta vankilan ja yhteiskunnan viranomaistahojen, sekä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa tehtävässä yhteistyössä (Perhetyöryhmän mietintö 2003, 90). Vankeusrangaistusta suorittavien äitien kokemukset voivat antaa myös vankilan yhteistyötahoille näkökulmia vankien ja heidän perheidensä kanssa tapahtuvaan työskentelyyn.

1.3 Tutkimusaiheen valinnan taustatekijät

Tekijöiden kiinnostus vankeihin erityisryhmänä ja heidän erityistarpeisiinsa on herännyt sosiaalialan opintojen aikana ja vahvistunut työelämässä. Naisvankien vanhemmuus nousi molempia kiinnostavaksi aiheeksi opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa käydyissä keskusteluissa. Lastensuojelutyössä olemme kohdanneet monenlaisia perheitä ja toimineet myös vanhempien tukena heidän kasvatustehtävässään. Koemme vanhemman ja lapsen välisen suhteen arvostamisen ja huomioimisen vaikeissakin tilanteissa tärkeäksi. Sosiaalialan opintoihin kuuluvilta työharjoittelujaksoilta saaduista kokemuksista ja suhteellisen laajalaisesta työkokemuksestamme sosiaalialan eri asiakasryhmien parissa oli apua tutkimuksen kaikissa vaiheissa, erityisesti vankiäitien kohtaamisessa haastattelutilanteissa. Työkokemus auttoi ymmärtämään kriisitilanteessa olevan naisen ja hänen perheensä tuen tarvetta.

2. VANKEINHOITO SUOMESSA

Tämän tutkimuksen kannalta vankeusrangaistusta ja vankeja koskevan lain-säädännön sekä käytäntöjen huomioiminen on välttämätöntä, sillä vankeusrangaistus rajoittaa naisvangin äitiyttä ja suhdetta lapsiin. Yhteiskunta turvautuu rangaistuksiin hillitäkseen rikollisuutta. Kun rangaistukseksi määrätään vapausrangaistus, henkilön perusoikeuksia rajoitetaan määrääjäksi. Vangin liikkumis-oikeutta, oikeutta yksityiselämään ja henkilökohtaisten tarpeiden tyydytykseen, ilmaisu- ja kokoontumisvapautta sekä äänivaltaisuutta rajoitetaan väistämättä (Soukola 2007,19).

Vankilaan joutuminen voidaan nähdä kriisitilanteena. Sopeutuminen vankilan sääntöihin, käytäntöihin sekä perusoikeuksien rajaamiseen vie aikansa. Erityisen raskasta vankeusaika on niille, joilla on vankilan ulkopuolella lapsia, sillä vanhemman vankeustuomio vaikuttaa väistämättä myös heihin. Vangin perhesuhteiden ylläpidon ja vahvistamisen tukeminen on vankeusajan tavoitteiden kannalta perusteltua, sillä perhesuhteet ja sosiaaliset sidokset vankilan ulkopuolelle edistävät sijoittumista takaisin yhteiskuntaan ja rikoksettomuutta rangaistusajan jälkeen. Vangin kannalta suhteen säilyminen lapsiin on todella tärkeää. Vastuu lapsista ja perheestä voi motivoida vanhempaa muuttamaan käyttäytymismallejaan ja auttaa jaksamaan vankeusaikana. On myös muistettava, että lapsella on oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä.

2.1 Rikosseuraamusalan organisaatio

Rikosseuraamusalan organisaatio uudistui vuoden 2010 alussa. Rikosseuraamusvirasto, vankeinhoitolaitos ja kriminaalihuoltolaitos yhdistyivät erillisistä virastoista rikosseuraamuslaitokseksi. Rikosseuraamuslaitos muodostuu keskushallintoyksiköstä, kolmesta täytäntöönpanoalueesta ja terveydenhuoltoyksiköstä. Täytäntöönpanoalueita on kolme; Etelä-Suomen, Länsi-Suomen ja Itä-

pohjoissuomen rikosseuraamusalueet. Rikosseuraamusalueilla toimii aluehallinto, joka on aluekeskuksen ja arviointikeskuksen muodostama hallintoelin. Lisäksi rikosseuraamusalueet jakautuvat rikosseuraamuskeskuksiin ja niiden alaisuudessa toimiviin vankiloihin ja yhdyskuntaseuraamustoimistoihin. (Rikosseuraamuslaitos 2010.) Tutkimuksen yhteistyötahona toiminut Vanajan vankila kuuluu Länsi-Suomen rikosseuraamusalueeseen.

2.2 Vankeusrangaistuksen sisältö ja tavoitteet

Vapausrangaistusten, eli ehdottoman vankeuden ja sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanosta määrätään vankeuslaissa (L2005/767). Vankeusrangaistuksen tavoitteeksi on laissa määritelty vangin valmiuksien rikoksettomaan elämäntapaan lisääminen edistämällä elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Tavoitteena on luonnollisesti myös estää rikosten tekeminen rangaistusajana. Vankeuden sisällöksi vankeuslaki määrittelee vapauden menetyksen tai sen rajoittamisen. (Vankeuslaki 2005/767)

Vankeusrangaistus ei kuitenkaan saa aiheuttaa vangin oikeuksiin ja olosuhteisiin muita kuin niitä rajoituksia, joista säädetään lailla tai jotka seuraavat välttämättä itse rangaistuksesta (L2005/767). Perheestä ja lapsista erossa oleminen on välttämätöntä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon kannalta, mutta vankeusrangaistus ei riitä perusteeksi estää yhteydenpitoa lapsiin. Vankeuslain (L2005/767) mukaan vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään on tuettava sekä vankilan olot on järjestettävä mahdollisimman pitkälle vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja. Vapaudenmenetyksestä koituvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään. (Vankeuslaki 2005/767)

Vankeuslain sisältöön ovat vaikuttaneet Suomen perustuslain (L1999/7231) määrittämät perusoikeudet sekä kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Vangin perusoikeuksia rajoitetaan vain silloin, kun siihen on hyväksyttävä yhteiskunnallinen tarve. Vangin siviilissä selviytymismahdollisuuksien kannalta nähdään tärkeäksi, etteivät yhteydet vankilan ulkopuolelle katkea vankeusaikana. Yhteyksien ylläpitämiseksi vangeilla on oikeus puheluihin ja kirjeenvaihtoon sekä taapaamisoikeus ja poistumislupajärjestelmä. Vankeusajan keskeinen tavoite, rikosten tekemisen estäminen vankeusaikana, vaatii kuitenkin näiden oikeuksien tehokasta valvontaa. (Myhrberg, P. 2007, 32, 39.)

Ehdoton vankeusrangaistus ja sakon muuntorangaistus suoritetaan yleensä vankilassa ja niiden sisällöstä ja täytäntöönpanosta säädetään edellä esitellyssä vankeuslaissa (L2005/767). Suomessa vankeusrangaistusten täytäntöönpanosta vastaavat vankilat ovat joko suljettuja laitoksia tai avolaitoksia. Suljettu laitos on lähempänä yleistä mielikuvaa vankilasta ja perinteisestä vankeinhoidosta. Suurin osa Suomen vankipaikoista onkin suljetuissa laitoksissa.

2.2.1 Avolaitoksen erityispiirteet

Avolaitos toimii usein vapauteen valmentavana laitoksena, jossa voi harjoitella elämistä enemmän siviiliä muistuttavissa olosuhteissa (Richter 2002, 85). Rangaistuksen suorittaminen on vapaampaa kuin suljetuissa laitoksissa. Avolaitokseen sijoitetaan vankeja, joilla on valmiuksia ottaa vastuuta omasta itsestään ja jotka pystyvät sitoutumaan avolaitoksen sääntöihin. Vankien liikkuminen avolaitoksen alueella on melko vapaata. Vangeille sallitut alueet on merkitty maastoon, mutta varsinaisia muureja ei ole. Vankiosastojen ovia ei välttämättä lukita ja vastuu vangin laitoksessa pysymisestä on vangilla itsellään (Richter 2002, 85). Vankien liikkeitä valvotaan tarkistuksin ja he ovat velvollisia ilmoittautumaan vankilan henkilökunnalle useita kertoja vuorokaudessa läsnäolon varmistamiseksi.

Avolaitoksissa vangit opiskelevat, käyvät töissä tai osallistuvat muuhun toimintaan kuten kursseille ja kuntoutukseen vankilassa, tai sen ulkopuolella. Edellä mainittujen lisäksi Avolaitoksen toimintaan kuuluvat terveydenhuoltopalvelut, mielenterveyspalvelut, sosiaalityö, perhetyö, päihitteettömyyttä tukeva toiminta, vertaistoiminta, tapaamiset ja valvomattomat tapaamiset, vapautumisen valmistelu sekä valvottu koevapaus (Naistyöryhmän mietintö 2008, 83–84). Suomalaiset avovankilat ovat päihitteettömiä ja vangeilta edellytetään tähän sääntöön sitoutumista. Päihitteettömyyttä valvotaan puhalluskokeiden lisäksi sylki- ja virtsatestein. (Tyni 2010)

2.2.2 Vankeusajan suunnittelu

Vuonna 2006 voimaan tullut uusi vankeuslaki (L2005/767) säättää, että vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma vankeusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten. Rangaistusajan suunnitelma laaditaan sijoittajyksikössä ja suunnitelman täydentämisestä, toteutumisen seuraamisesta ja päivittämisestä vastaa se vankila johon vanki sijoitetaan. Rangaistusajan suunnitelman seuraamisesta vastaa vankiloissa kyseiseen tehtävään määrätty rikosseuraamuslaitoksen virkamies. Suunnitelman tulee sisältää suunnitelma vangin sijoittamisesta, toiminnasta rangaistusaikana, valvotusta koevapaudesta, ehdonalaisesta vapauttamisesta sekä poistumisluvan myöntämisestä. Suunnitelma on laadittava yhteistyössä vangin kanssa ja sitä tehdessä on oltava yhteydessä rikosseuraamuslaitokseen ja vangin suostumuksella koti- tai asuinkunnan viranomaisten, muiden viranomaisten, yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa. Rangaistusajan suunnitelmaa täydennetään vapauttamissuunnitelmalla ja tarvittaessa valvontasuunnitelmalla, jotka tulisi laatia hyvissä ajoin ennen vangin todennäköistä vapautumista. (Vankeuslaki 23.9.2005/767)

2.2.3 Kuntouttava toiminta vankilassa

Vankilan tehtävänä on vankeusrangaistusten täytäntöönpanon lisäksi pyrkiä ylläpitämään tai parantamaan vankien toimintakykyä kuntouttavan toiminnan avulla (Karsikas 2005, 19). Kuntoutuksellinen näkökulma on vakiintunut osaksi nykyistä vankeinhoitoa ja vankilan työtoiminta, opiskelumahdollisuudet sekä erilaiset kuntoutusohjelmat ovat syntyneet sen pohjalta. Vankilan kuntouttavan tehtävän taustalla on se, että vankeusaikana pyritään rangaistuksen suorittamisen lisäksi myös ehkäisemään uusintarikollisuutta. Kuntouttavana toimintana voidaan vankilan kontekstissa pitää kaikkia niitä toimintoja, joiden avulla yksittäisen vangin toimintamalleihin ja -kykyyn pyritään vaikuttamaan (Laine 2002, 124) Ajatuksena on, että vanki voi hyödyntää vankeusaikansa hankkimalla yhteiskuntaan uudelleen sijoittumista helpottavia taitoja.

Vankilan kuntoutustoimintaa toteutetaan kuntouttavilla toimintaohjelmilla, kursseilla sekä osaston päiväohjelmaan kuuluvilla työ- opetus- ja vapaa-ajan toiminnoilla. Ryhmämuotoiset kuntoutusohjelmat ovat suosittuja, mutta psykososiaaliseen kuntoutukseen sisältyy myös päihde-, perhe-, ja sosiaalityö. Myös yleensä psykologien ja vankilapappien toimesta tehtävä yksilötyö on kuntouttavaa toimintaa. (Rikosseuraamuslaitos 2010b.) Jos vankilassa ei ole perhetyöhön nimettyä työntekijää, perhetyöhön kuuluvia toimintoja hoitavat muut vankilan työntekijät päätyönsä ohessa.

Suomessa suurin osa vankiloiden kuntouttavasta toiminnasta on päihdekuntoutusta ja sitä järjestetään lähes kaikissa laitoksissa (Rikosseuraamuslaitos 2010). Tämä on perusteltua, sillä päihteidenkäytöllä on rikollisuutta lisääviä vaikutuksia. Lisäksi huomattavan suurella osalla, noin puolella vangeista on runsasta päihteiden käyttöä (Naistyöryhmän mietintö 2008, 52).

Vankiloissa käytössä olevat päihdeohjelmat perustuvat yleensä kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan ja yhteisöhoitoon. Molemmista kuntoutusmuodoista on vankilaolosuhteissa saatu uusintarikollisuutta vähentäviä tuloksia. Tarvittaessa vankilassa alkanut hoitoketju voi rangaistuksen loppuaikana jatkua päihdehoitolaitoksessa. (Karsikas 2005, 15–20; Rikosseuraamuslaitos 2010). Päihteiden käyttö on todistetusti yhteydessä uusintarikollisuuteen, joten päihdekierteen katkaiseminen tukee vankeinhoidon tavoitteita. Päihdekuntoutuksella voidaan vähentää rikollista käyttäytymistä.

Vankeuslaki (L2005/767) katsoo kuntouttavaan toimintaan kuuluvan myös sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalityön. Uuden vankeuslain mukaan vankia on tuettava sosiaalisessa kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä lähiomaisiin tai muihin läheisiin (Mohell & Pajuoja 2006,19). Vankilan sosiaalinen kuntoutus toteuttaa sitä sosiaalityöntekijä, perhetyönohjaaja, vankilapastori tai jokin muu taho on huomioitu lainsäädännössä. Vankeuslaki (L2005/767) myös säättää, että vankia on tuettava asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaalietuuksiin ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa. Sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisessä noudatetaan lisäksi soveltuvin osin lakia sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (L812/2000). (Mohell &Pajuoja 2006,119.)

Kaikissa hoitojärjestelmissä asiakkaiksi valikoituvat helpoimmin ne, jotka ovat motivoituneita ja suhteellisen helposti hoidettavissa. Hoidon ja kuntoutuksen piiriin pääsevät siis kuntouttajien kannalta helpoimmat asiakkaat, joilla on mahdollisuuksia selviytyä ilman kuntoutustakin. Matti Laine toteaa teoksessaan Kriminologia ja Rankaisun sosiologia (2007), että resurssipulan takia usein vain pieni osa vangeista voidaan ottaa mukaan kuntouttavaan toimintaan. Tämän takia valikoitumisongelman tunnistaminen on tärkeää myös vankilan kuntoutustyössä. Kuntoutuksellisesta näkökulmasta ne vangit, joiden toimintakyky ja mahdollisuudet sopeutua yhteiskuntaan ovat heikoimmat, ovat eniten kuntoutuksen tarpeessa. Vankilan turvallisuusajattelussa nämä samat vangit sijoitetaan usein olosuhteisiin, joissa kuntoutustoiminta ja mahdollisuudet ovat vähäisiä. (Laine, M. 2007, 276–277)

2.3 Naiset vankilassa

Naisvangit ovat vähemmistö vankipopulaation sisällä, niin Suomessa kuin kansainvälisestikin tarkasteltuna. Tutkiessaan naisvankeja ja naisiin kohdistuvaa sosiaalista kontrollia Skotlannissa (1983) Pat Carlen eritteli naisiin kohdistuvien kulttuuristen ja sosiaalisten odotusten vaikutuksia naisvankeihin suhtautumisessa ja heidän kohtelussaan. Naisen rooliin perheessä ja yhteiskunnassa liittyvät odotukset ja vaatimukset tulevat Carlenin mukaan erityisesti esiin silloin, kun normaaliksi koetuista ja yleisesti hyväksytyistä käyttäytymismalleista poiketaan. Vankilasta vapautuneet naiset saavat usein miehiä pahemman sosiaalisen leiman, sillä rikokseen syyllistymisen lisäksi vankilassa ollut nainen koetaan perinteisen, syvälle juurtuneen ajattelun mukaan epänaisselliseksi ja luonnottomaksi. (Carlen & Worrall 2004, 82–83. Carlen 1983 mukaan.)

2.3.1 Naisvangit Suomessa

Edellä todettiin naisvankien olevan vähemmistö vankipopulaation sisällä. Naisten osuus Suomen vankiluvusta on viimevuosien aikana vaihdellut kuudesta seitsemään prosenttiin kokonaisvankiluvun vaihdellessa 3500 ja 3600 vangin välillä (Muiluvuori 2009; Tilastokeskus 2009). Vuonna 2009 Suomen vankiloiden päivittäinen naisvankiluku oli 232. Naisvangeille oli vuonna 2008 Suomen vankiloissa hiukan alle 300 vankipaikkaa, niistä suurin osa suljetuissa laitoksissa. (Naisvankityöryhmän mietintö.) Huomionarvoista naisvankeja koskevissa tilastoissa on se, että naisten osuus vankiluvusta on viimeisten 30 vuoden aikana enemmän kuin kaksinkertaistunut (Laine 2007, 188)

Vuoden 2009 toukokuussa naisvankien päärikoksina yleisimpiä olivat henkirikos, pahoinpitely ja huumausainerikos. Yli kymmenellä naisvangilla oli päärikoksena varkausrikos, liikennejuopumus, muu omaisuusrikos tai ryöstö. (Muiluvuori 2009). Tilastoja tarkasteltaessa on kuitenkin huomattava, että vankimäärän ollessa suhteellisen pieni, päärikokset voivat vaihdella paljonkin vuosittain.

Tietoa siitä, kuinka monella naisvangeista on siviilissä lapsi, ei löydy tilastoista. Vangit ovat kuitenkin keski-ikänsä perusteella hyvin usein myös vanhempia. Naisvankityöryhmän naiset näkyviksi mietinnössä vuonna 2008 on tarkasteltu vuosina 2006- 2007 vangeille tehtyjen riski- ja tarvearvioiden ja rangaistusajan suunnitelmien sisältöjä. Riski- ja tarvearvioissa niistä naisvangeista, joilla oli lapsia, vain 45 %:n arvioitiin kertovan lapsestaan vanhemmuudelle ominaisella tavalla, eikä heidän lapsi-vanhempi suhteessaan ilmennyt suurempia ongelmia. Miehillä vastaava luku oli 59 %:a. Naisvankien rangaistusajan suunnitelmissa 24 %:n kohdalla sosiaaliset sidokset, niiden ylläpito ja vahvistaminen asetettiin vankeusajan tavoitteiksi. 15 %:lla miesvangeista sosiaaliset sidokset huomioitiin. Vanhemmuuden taitojen heikkoudesta ja ongelmista kertoo paljon myös se, että Naisvankityöryhmän mietinnön mukaan (2008) naisvankien lapsia oli huostaanotettu jo ennen vankeustuomiota (Naisvankityöryhmän mietintö 2008, 45).

Naisvangeilla on Naisvankityöryhmän mietinnön (2008) mukaan huomattavasti ongelmia sosiaalisissa suhteissa. Lähes kolme neljäsosaa oli kokenut lähisuhdeväkivaltaa. Vankeusrangaistusta suorittavat naiset olivat myös lähisuhdeväkivallan tekijöinä hieman miesvankeja useammin. Naisten parisuhteiden ei naisvangeista 60 %:n kohdalla katsottu tukevan rikoksetonta elämäntapaa. Naisvankien puolisoikin saattaa olla vankilassa. Miesten kohdalla parisuhde tukee rikoksettomuutta huomattavasti useammin. (Naisvankityöryhmän mietintö 2008, 16.)

Tarja Pösön (1986) naisvankitutkimuksessa Naisesta naisvanki 63 %:lla tutkituista 91 vangista oli lapsia. Lasten huollosta vastasi yleensä naisen tai tämän puolison vanhemmat. Isä lapsen huollosta vastaavana henkilönä oli äärimmäisen harvinainen järjestely. Myös Pösön tutkimilta naisilta oli huostaanotettu lapsia, mutta huostaanotto oli tapahtunut jo ennen äidin vankeusrangaistusta. Huomionarvoista Pösön tutkimien naisvankien tilanteessa on se, että 39 %:lla niistä naisista, joilla oli lapsia, lapset oli huostaanotettu ainakin kerran. (Pösö 1986, 120-121.) Pösö tutki Naisvankeja yli kaksikymmentä vuotta sitten, joten on muistettava, että naisvankien määrä on kasvanut ja naisten tekemät rikokset muuttuneet jonkin verran. Rikollisuuden taustalla on 2000-luvullakin samoja tekijöitä, kun 20 vuotta sitten.

2.3.2 Naisten rikollisuus

Naisten rikollisuus on kansainvälisessä mittakaavassakin suhteellisen vähän tutkittu aihe. Naisia syytetään ja tuomitaan rikoksista huomattavasti harvemmin kuin miehiä, mistä kertoo myös naisvankien pieni osuus vankipopulaatiossa. Tarja Pösön mukaan (1986) naisten rikollisuuden erityispiirteiden ja vähäisyyden selittämisessä voidaan perustellusti tukeutua naisiin kohdistuviin erityisiin sosiaalisiin normeihin ja niille rakentuvaan sosiaaliseen kontrolliin. Naiset ovat usein biologisen erityisyytensä, lasten synnyttämiskyvyn takia erityisasemassa ja miehiä useammin yhteiskunnan välillisen sosiaalisen kontrollin kohteina. Naiseen siis kohdistuu sosiaalista kontrollia äitiyden ja mahdollisen äitiyden kautta. (Pösö 1986, 197).

Pösön mukaan rikokseen syyllistyneille naisille on yhteistä taloudellinen, koulutuksellinen ja työmarkkinallinen huono-osaisuus, mikä on havaittavissa vielä 2000-luvullakin. Vuonna 2008 Naisvankityöryhmän mietinnöstä käy ilmi, että naisvankien koulutustaso on huomattavasti heikompi kuin muun samaan ikäryhmään kuuluvan väestön. 6 %:lla naisvangeista peruskoulun pakollinen oppimäärä on kesken. Lisäksi ylioppilastutkinto on vain 6 %:lla naisvangeista. 15 %:a naisvangeista on suorittanut ammatillisen perustutkinnon ja 16 %:lla on ammattikoulututkinto. (Naisvankityöryhmän mietintö 2008, 52–53.) Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi Pösö (1986) löysi naisten rikollisuuden taustalta päihteiden ongelmakäyttöä ja vuosien aikana kertyneitä psyykkisen ahdistuksen ja turvattomuuden tunteita. Päihteiden ongelmakäyttö on edelleen yleistä rikoksiin syyllistyneille naisille. Naisvankityöryhmän mietinnön mukaan yli puolella naisvangeista on usein esiintyvää alkoholinkäyttöä ja noin puolella on usein esiintyvää huumausaineiden käyttöä (Naisvankityöryhmän mietintö 2008, 52–53). Päihteidenkäytön yhteys rikollisuuteen ja rikosten uusimisriskiin on ilmeinen. Naiset tunnistavat usein päihteisiin liittyvät ongelmansa ja ovat motivoituneita hoitoon (Naisvankityöryhmän mietintö 2008, 52–53).

3. NAINEN ÄITINÄ JA VANHEMPANA

Kappaleessa tarkastellaan naiseutta, äitiyttä ja vanhemman tehtäviä, perhettä sekä perheiden tukemista perhetyön keinoin. Lasten synnyttäminen ja äitiys liitetään automaattisesti naiseuteen. Äitiyteen liittyy tiiviisti myös perheen käsite, sillä länsimaisessa kulttuuriperinteessä nainen nähdään kodin ja perheen vaalijana, lasten kasvattajana ja puolisona. Naisiin kohdistuvat sosiaaliset ja kulttuuriset odotukset ovat nykyisinkin lähtökohtaisesti erilaisia kuin miehiin, vaikka yhteiskunta muuten on tasa-arvoistunut. Väitämme, että naisen vanhemmuuteen kohdistuu edelleen samankaltaisia odotuksia kuin viimevuosisadan alussa, vaikka muuten naisten yhteiskunnallinen asema on muuttunut. Rikoksen tehdessään ja vankilaan joutuessaan nainen rikkoo yhteiskunnan naiseuden ja äidin normeja ja ihanteita.

3.1 Äitiyden korostamisen perinne ja äidin rooli vanhempana

Länsimaisessa kulttuurissa 1800-luvulta lähtien on korostettu äidin ja lapsen välistä suhdetta. Tiedeyhteisön ja sitä kautta yhteiskunnan huomion kiinnittyessä lapsen asemaan 1800-luvulla lapsuus alettiin nähdä erillisenä elämänvaiheena. Samalla myös äitiyteen liittyvät odotukset muuttuivat. (Yesilova 2009, 51.) Samanaikaisesti syntyvyyden lasku mullisti perheenäidin roolin ja lapsen aseman. Lapsia oli entistä vähemmän ja heidän kasvatuksestaan ja opetuksestaan haluttiin huolehtia aiempaa paremmin. Aiemmin lapsia oli kasvatettu perimätietoon pohjautuvalla taidolla, mutta äitiyden ja kasvatuksen tieteellistyminen toi tiedeyhteisön tutkimuksiin ja teorioihin perustuvia ohjeita ja sääntöjä lasten kasvatukselle. (Ollila, A. 1990, 286-287.) Lasten kasvattaminen kunnolliseksi, yhteiskunnalle hyödylliseksi kansalaiseksi muodostui äidin tärkeimmäksi tehtäväksi.

Lapsen kasvun mieltäminen fyysisen kasvun lisäksi myös mielen ja ajattelun kehitykseksi oli muutosten taustalla. Yksi tunnetuimmista ja vielä tänäkin päivänä vaikuttavista lapsen kehitystä koskevista teorioista on John Bowlbyn (1907–1990) kiintymyssuhdeteoria, joka pohjautui Sigmund Freudin ja psykoanalyttisen koulukunnan teorioihin. Bowlby näki lapsen biologisena organismina, jonka normaalin kehityksen ehto, erityisesti kolmen ensimmäisen elinvuoden aikana oli hänen tarpeisiinsa vastaava äiti. Äiti ja lapsi muodostivat perhe-elämän ytimen ja isän tehtäväksi jäi äidin lapselle omistautumisen mahdollistaminen. Äidin, isän ja lapsen muodostama ydinperhe oli Bowlbylle yhteisöelämän luonnollinen ydin joka toimi yhdyssiteenä luonnon ja yhteiskunnan välissä. (Yesilova 2009, 51–56. Bowlbyn 1957 mukaan)

Bowlbyn teoria vaikutti laajalti länsimaiseen ajatteluun vanhemmuudesta ja perhe-elämästä sekä ennen kaikkea lapsen kehittämisestä. Maailman terveysjärjestö WHO:n raporttina vuonna 1953 julkaistu lyhennelmä Bowlbyn tutkimuksesta käännettiin monille kielille, myös suomeksi ja siitä on otettu lukemattomia painoksia. (Yesilova 2009, 51–56, 79.) Muut tutkijat ovat myöhemmin tarkentaneet Bowlbyn ja hänen aikalaistensa teorioita ja käyttäneet niitä oman työnsä lähtökohtana, mutta hänen teoriansa ovat saaneet osakseen myös kritiikkiä. Äidin ja lapsen suhteen psykologisoituminen loi kuitenkin pohjan nykyisille käsityksillemme äitiyden, lasten hoidon ja kasvatuksen ihanteista.

Vanhemmuus käsitteenä pitää edelleen sisällään ajatuksen vanhemman ja lapsen välisestä vastavuoroisesta suhteesta. Vanhemmuus ja erityisesti äitiys saa alkunsa jo raskausaikana, mahdollisesti jo ennen sitä mielikuvien tasolla tulevan vanhemman valmistautuessa lapsen syntymän tuomaan elämänmuutokseen. Äitiys on fysiologisten prosessien lisäksi kulttuurinen konstruktio, joka merkitsee yleisesti suhdetta lapseen (Nätkin 1997, 153–154).

3.2 Vanhemmuuteen kasvaminen ja äitiysidentiteetti

Äiti kantaa mukanaan omaa historiaansa aina syntymästä ja varhaislapsuudesta nykyhetkeen. Valmiudet vanhemmuuteen eivät synny lapsen kanssa samanaikaisesti. Bowlbyn jo vuonna 1953 kehittämän kiintymyssuhdeteoria katsoo ihmisen kolmen ensimmäisen ikävuoden olevan ratkaisevan tärkeitä lapsen kehitykselle (Bowlby 1957). Kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana saatuja kokemuksia pidetään edelleen ratkaisevina itsetunnon kehityksen kannalta. Vanhemman kyky vastata lapsen tarpeisiin luo pohjan ihmiskäsitykselle ja kokemuksen siitä, että toisiin voi luottaa. Lapsuuden kokemukset varastoituvat meihin yksilöllisinä tunnekokemuksina, jotka usein tiedostamattomasti vaikuttavat toimintaamme varsinkin stressi ja ristiriitatilanteissa. Nykykäsityksen mukaan juuri lähtöperhe eli lapsuuden perhe vaikuttaa ihmisen kykyyn selviytyä aikuisuuden haasteista.

Ihmisen identiteetin ja itsetunnon rakentuminen jatkuu koko elämän ajan suhteessa muihin ihmisiin. Näin ollen kehitykselle haitallisistakin kokemuksista on mahdollista päästä yli. Yleensä vanhemmuuteen valmistautuessaan tulevat vanhemmat muistelevat ja miettivät omia kokemuksiaan ja käsityksiään vanhemmuudesta. Omasta lapsuudesta saatu malli toimii pohjana vanhemmuudelle. Kaikilla on mielessään ihanne äitiydestä tai isyydestä, joka usein mukailee lapsuudenaikaisia kokemuksia omien vanhempien toiminnasta. Äitiysidentiteetin rakentumisessa menneet kokemukset toimivat joko tavoittelemisen arvoisina lähtökohtina, tai esimerkkeinä sellaisista toimintatavoista, joita ei haluta toteuttaa omassa vanhemmuudessa. Äitiyden mallia on mahdollista toteuttaa myös lähtöperheestä saadusta mallista poiketen. (Nousiainen 2004, 85.)

Vaikka elämässä olisi ollut vaikeuksia, voi äitiys ja vanhemmuus onnistua hyvin. Äitiys voi olla eheyttävä ja korjaava kokemus, sillä vanhemmuuden identiteetin kautta nainen voi liittää itseensä positiivisia, minäkuvaa muuttavia määreitä. Vanhemmuuden myötä nainen saattaa kokea olevansa esimerkiksi aikuinen, vastuullinen ja huolehtiva, vaikkei aiemmin elämässään olisi näitä ominaisuuksia itseensä liittänyt. (Ruisniemi 2006, 168–169. Harré 1983, 258–259 mukaan.)

3.3 Isän rooli

Kehityopsykologian klassiset teoriat korostavat äidin ja lapsen suhdetta, mutta nykytutkimus osoittaa, että myös isän kanssa tapahtuva vuorovaikutus ja hoito voi riittää vauvan turvallisen kiintymyssuhteen kehittymiseen. 1900-luvun puolesta välistä alkaen isien perinteinen rooli etäisenä ja ankarana kurinpitäjänä on muuttunut rennommaksi, ystävällisemmäksi ja hoitavammaksi. Nykyisin isät osallistuvat enenevässä määrin lasten hoitoon ja kasvatukseen. (Pulkinen 1994, 43.)

Isän tasavertaista asemaa lapsesta huolehtivana vanhempana heti varhaislapsuudesta lähtien on viimeisten vuosikymmenten aikana vahvistettu myös lainsäädännön keinoin. Vaikka isät pyritään huomioimaan synnytystilanteessa ja neuvolatyöskentelyssä ja he haluavat osallistua lapsen hoitoon ja kasvatukseen heti ensihetkestä alkaen, on kulttuurinen ja sosiaalinen malli äidistä lapsen turvallisen kasvun takaajana vielä voimissaan. Kyseessä on kirjoittamaton sääntö, äitiyden normi, jota kaikkien oletetaan noudattava. Biologinen äiti on edelleen useimmiten se henkilö, joka hoitaa vauvaa heti syntymän jälkeen ja tiivis vuorovaikutussuhde jatkuu koko lapsuuden ajan.

3.4 Äitiyden ihanne

Sinikka Nopola kuvaa naiseuteen ja äitiyden normeja ja ihanteita seuraavasti: Äidillä on taloudessaan mies, lasten isä. Äiti omistautuu pääasiassa lapselleen ja hänellä on ainoastaan myönteisiä tunteita tätä kohtaan. Äiti joustaa omissa töissään ja tarpeissaan lapsen hyväksi, eikä ajattele omaa etuaan. (Nopola 1991, 68.) Tämä sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentunut äitimyytti jättää huomioidatta paljon äitiyteen liittyviä pelkoja, negatiivisina pidettyjä tuntemuksia ja ristiriitoja sekä yhteiskunnan muuttumisen mukanaan tuomia tosiasioita. Raisa Cacciatore ja Kristiina Janhunen ovat tarkastelleet kertomuksia, pienten lasten äidit kuvaavat vääriksi kokemiaan tunteita. Äitien tekstien pohjalta on hahmotettavissa nykyisinkin äitien mielessä vahvasti eläviä myyttejä täydelliseen äitiyteen liittyen. Äitimyytin mukainen vanhemmuus ei kuitenkaan ole mahdollista (Cacciatore & Janhunen 2008, 12).

Äidit vertailevat itseään sekä muodostamaansa vanhemmuuden ihanteeseen että muihin äiteihin. Tällainen luonnollinen vertailu voi muuttua vanhemmuuteen ja itseen kohdistuviksi ahdistaviksi odotuksiksi ja vaatimuksiksi, jotka vaikeuttavat oman itsen hyväksymistä ja vääristävät kuvaa normaalista äitiydestä. Monet äidit ajattelevat, että lapsen syntyessä heräävä hoivavietti ja vastuuntunto rauhoittavat naista ja äitiyden odotetaan muuttavan persoonallisuutta. Äitiyden ajatellaan kypsytävän naista ja myytti tasapainoisesta ja harmonisesta äidistä elää vahvana äitien teksteissä. Tiedetyt persoonallisuustyypit mielletään äitiyteen paremmin sopiviksi kuin toiset. Jotkut äidit uskaltavat liittää vanhemmuuden odotuksiin myös stressaantuneisuuden ja väsymyksen tunteita. (Cacciatore & Janhunen 2008.)

Sopivat ja sopimattomat äitiyteen liittyvät tuntemukset ja niiden ilmenemismuodot ovat Cacciatoren ja Janhusen mukaan selvästi havaittavissa äitien kirjoituksista. Kaikki lapsen ensisijaisuutta korostava ja lapselle hyväksi oleva mielletään äitiyteen sopivaksi. Äidin raivo, surullisuus, itsekkyyks, välinpitämättömyys tai lapsen hankkimisen katuminen ovat esimerkkejä sopimattomista tunteista ja käyttäytymisestä. Äidin lasta kohtaan käyttämä väkivalta, kuritusväkivalta on vaiettu aihe. Henkisen ja fyysisen väkivallan käyttö lasten kasvatuksessa on edelleen yleistä huolimatta siitä, että se on kielletty lailla. Väkivaltainen käyttäy-

tyminen siirtyy usein sukupolvelta toiselle. Äitien odotetaan tuntevan lapsensa parhaiten ja siksi äidin oletetaan helposti selviytyvän lapsen hoivaamisesta ja kasvatustehtävästä luonnostaan. Tutkimukseen osallistuneet äidit korostavat avun ja tuen merkitystä, vaikka haluavatkin säilyttää vastuun lasta koskevasta päätöksenteosta ja kasvatuksesta itsellään. Käytännön apu lastenhoitoon, vertaistuki läheisiltä ihmisiltä, sukulaisilta sekä ammattilaisilta saatu tuki koetaan kuitenkin tärkeäksi ja sitä toivotaan. (Janhunen & Oulasmaa 2008.) Äidinrakkaus ja lapseen kiintyminen eivät tapahdu tietyn kaavan mukaisesti. Äidin persoonallisuus ja kokemukset vaikuttavat näiden tunteiden heräämiseen ja ilmenevistapaan. Kokemus automaattisesti syntyvästä äidinrakkaudesta on monille naisille todellinen, mutta jotkut kiintyvät lapseen tutustumisen myötä vasta viikkojen tai kuukausien kuluttua. Aina lapseen ei kiinnytä ollenkaan.

3.5 Vanhemman tehtävät ja vanhemmuuden arviointi

Kuten aiemmin todettiin, vanhemmuus ei ole vain biologista, vaan se määrittyy vanhemmuuteen liitettävien velvollisuuksien ja tunnesiteiden kautta. Lapsen ja vanhemman välisen rakkauden ja kiintymyksen sekä sukulaisuuden lisäksi vanhemmuuteen liittyy myös vastuu lapsen hyvinvoinnista ja kasvatuksesta huolehtimisesta. Tässä tutkimuksessa vanhemmuutta ja lasten kasvatusta käsitellään psykologisten teorioiden pohjalta, lainsäädännön asettamien ehtojen rajoissa, sekä perhetyön keinoin tapahtuvan vanhemmuuden tukemisen näkökulmasta.

Jan Gerris (1994) kuvaa artikkelissaan *Perhearvot vanhempien silmin: Perhelämän ja lastenkasvatuksen arvoperustaiset mallit vanhemmuutta kolmeen osaan jakautuvana*. Biologinen, sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus näyttäytyvät perinteisessä ydinperheessä osin päällekkäisinä. Biologinen vanhemmuus määrittää lapsen geneettisen identiteetin. Sosiaalinen vanhemmuus on perusta sosiaaliselle identiteetille ja psykologisen vanhemmuuden on niitä vanhemmuuden piirteitä ja toimia, jotka älyllisesti, sosiaalisesti, moraalisesti ja fyysisesti tukevat lapsen psykologista identiteettiä ja eheyttä henkilönä. (Gerris 1994.) Vankeusrangaistusta suorittavien naisten äitiyskokemuksia tarkasteltaessa huomio kiinnittyy juuri psykologiseen äitiyteen, eli kasvatustehtävään.

3.5.1 Lasten kasvatusta

Artikkelissa Millaista lastenkasvatusta nykytutkimus suosittelee, Lea Pulkkinen (1994) esittelee Diana Baumridin vuonna 1971 tutkimustyön pohjalta kontrollin käsitteelle rakentuvaa analyysia kasvatusilmapiiristä. Baumrind määrittelee vanhempien tehtävässä keskeiseksi lapsen sosiaalistamisen muiden odotuksiin ja samalla lapsen yksilöllisen ylläpitämisen. Vanhemmuuteen liittyvä kontrolli eritellään autoritaariseen, autoritatiiviseen ja sallivaan vanhemmuuteen. Artikkelissa Pulkkinen nostaa esiin myös Maccobyn ja Martinin vuonna 1983 Baumrindin luokitteluun tekemän tarkennuksen, joka jakaa sallivan vanhemmuuden hemmotteluvaksi ja laiminlyöväksi vanhemmuudeksi. (Pulkkinen 1994, 26–44.)

Autoritaarisessa vanhemmuudessa vanhempi muokkaa, kontrolloi ja arvioi lapsen käyttäytymistä suhteessa tiettyihin, absoluuttisiin standardeihin. Lapsen kohdistuvien odotusten perustelua ei pidetä tärkeänä, eikä hänen kanssaan keskustella. Tottelevaisuutta arvostetaan ja lapsen on mukauduttava vanhemman tahtoon. (Pulkkinen 1994.) Autoritaarinen vanhemmuus on lähellä suomalaisen sanonnan ”ken vitsaa säästää, se lastaan vihaa” edustamasta kuriin ja vanhemman auktoriteettiin perustuvaa kasvatuskulttuuria.

Autoritatiivinen vanhemmuus korostaa sopeutumista ja lapsen toimintaan pyrittään vaikuttamaan rationaalisella tavalla. Autoritatiivinen vanhempi perustelee lapsen kohdistuvat odotukset ja keskustelee lapsen kanssa. Lapsen omaa tahtoa arvostetaan, mutta ristiriitatilanteissa harjoitetaan lujaa kontrollia. Vanhempi ei pidä itseään erehtymättömänä, vaan voi tunnustaa lapselle virheensä. Vanhemmalla on aikuisena tiettyjä vastuita ja velvollisuuksia, jotka hän pyrkii sopeuttamaan lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. (Pulkkinen 1994.)

Baumrindin luokittelussa salliva vanhempi ei karsi lapsen epäkypsiä reaktioita, eikä myöskään rohkaise itseluottamusta, vaan antaa itsensä lapsen käyttöön. Lasten kanssa keskustellaan, heidän mielipiteitään kysytään ja heille perustellaan perheen säännöt, mutta valtaa ei käytetä tavoitteiden saavuttamiseksi. Sallivaa vanhemmuutta harjoittava vanhempi ei ota aktiivisesti vastuuta lapsen kasvatuksesta. Sallivassa ilmapiirissä lapsen itsehallinta, itseluottamus ja suoriutumiskyky eivät vahvistu samaan tapaan kuin autoritatiivisessa kasvatustilapiirissä. (Pulkkinen 1994.)

Sallivasta vanhemmuudesta tarkennettua hemmottelevaa vanhemmuutta harjoittava vanhempi on hyväksyvä ja lapsikeskeinen, mutta hän asettaa lapselleen vain vähän vaatimuksia. Tämän katsotaan johtavan puuttuvaan impulssikontrolliin, vähäiseen sosiaaliseen vastuunottoon ja heikkoon itseluottamukseen. Lapset saattavat kuitenkin olla hyvin positiivisia ja aktiivisia. Psykologi Bengt Hougard (2005) kutsuu samantyyppistä kasvatustilaa Curling-vanhemmudeksi. Kasvatustila on lapsikeskeinen, sujuvuuteen ja tulevaisuuteen suuntautunut. Curling-vanhemmilla on paljon tietoa lasten kasvatuksesta, myös rajojen tärkeydestä ja he ovat todella kiinnostuneita lastensa asioista. Tiukoja rajoja ei kuitenkaan aseteta, vaan kodin säännöt ja rajoitukset ovat neuvottelukysymyksiä. Hougard kuvaa Curling-vanhemmusta nimenomaan keskiluokkaisten, pääosin puolin hyvinvoivien perheiden ongelmana. (Martsola 2006, 39. Hougard 2005 mukaan)

Sallivan vanhemmuuden toinen alalaji, laiminlyövä vanhemmuus, puolestaan saattaa ilmentyä äärimmäisen muotonsa eli lapsen perustarpeiden huomioimatta jättämisen lisäksi myös lievempänä käyttäytymismallina. Omiin asioihinsa keskittynyt vanhempi ei ole perillä lapsensa asioista. Tällaiset vanhemmat osoittavat hyvin vähän kiinnostusta lapsen arkisista asioista ja keskustelevat lapsen kanssa päivittäin hyvin vähän. Tämän tyyppistä laiminlyöntiä pidetään keskeisenä tekijänä epäsosiaalisen käytöksen kehittymisessä. (Pulkkinen 1994.) Baumrindin vanhemmuuden luokittelutavat ovat edelleen ajankohtaisia. Autoritatiivinen vanhemmuus ja Suomen lastensuojelulaki painottavat hyvin pitkälle samoja asioita. Hemmottelevaa ja laiminlyövä vanhemmuutta pidetään tämän päivän vitsauksina. Arjen kiireessä lapsille ei ole tarpeeksi aikaa, eikä yhteisiä hetkiä haluta käyttää lapsen rajoittamiseen.

3.5.2 Lasten huollon määritelmä lainsäädännössä

Yhteiskunnassa vallitsevia vanhemmuuteen liittyviä arvoja sekä käsitystä vanhemmuudesta ja sen sisällöistä selkiyttää se, miten vanhemman tehtävät ja velvollisuudet on määritelty lainsäädännössä. Lastensuojelulaissa (L2007/417) säädetään, että lapsen vanhemmalla, tai muulla huoltajalla on ensisijainen vastuu lapsen huollosta (L2007/417). Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi hänen yksilöllisten tarpeidensa ja toivomustensa mukaisesti. Lainsäädännössä myös katsotaan, että lapselle tulee turvata hyvä hoito, kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito.

Vanhemman tai muun lapsesta huolehtivan tahon tulee pyrkiä antamaan lapselle virikkeellinen ja turvallinen kasvuympäristö sekä tarjottava lapselle hänen taipumuksiaan ja toivomuksiaan vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että hän saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Alistaminen, ruumiillinen kurittaminen tai muulla tavoin loukkaava kohtelu on kielletty. Lisäksi lapsesta huolehtivan henkilön tai tahon vastuuksi katsotaan itsenäistymisen ja vastuulliseen aikuisuuteen kasvamisen tukeminen ja edistäminen. Jos lapsen huollosta vastaa joku muu kuin vanhempi, tulee erityisesti lapsen ja vanhemman väliset myönteiset ja läheiset ihmissuhteet pyrkiä turvaamaan. (L1983/361.)

3.5.3 Vanhemmuuden vahvistaminen roolikarttaa hyödyntäen

Vanhemmuus on äärimmäisen yksityinen, tunnelatautunut ja herkkä aihe. Oman vanhemmuuden tarkastelu ongelmatilanteissa koetaan helposti syyllistävänä, jolloin vanhemmat asettuvat puolustuskannalle. Rakentavan vuoropuhelun saavuttamiseksi ja vanhemmuuden kuvaamiseksi ja arvioimiseksi on kehitetty ajattelua ja keskustelua ohjaavia työmenetelmiä. Hyvä lähtökohta on pukea sanoiksi vanhemmuuteen kuuluvat asiat ja lähteä keskustelemaan niistä konkreettisten tilanteiden ja asioiden tasolla.

Erityisesti lastensuojelussa ja perhekuntoutuksessa yleinen tapa kuvata ja arvioida vanhemmuutta on vanhemmuuden roolikarttaa hyödyntävä työskentely. Roolikartta on kehitetty Suomen kuntaliiton Laatusosiaalipalveluihin –projektin ja Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän Halikon ja Kaarinan lastenkotien henkilökunnan kanssa yhteistyössä. Vanhemmuuden rooleja määriteltäessä tekijät ovat pyrkineet huomioimaan eri-ikäisten lasten tarpeet ja odotukset vanhemmuudelta, ympäröivän yhteisön asettamat odotukset ja vaatimukset ja lainsäädännön. Roolikartta työvälineenä pohjautuu teoreettisesti Jacob Levy Morenon ihmisten välisiä vuorovaikutussuhteita hahmottavaan rooliteoriaan. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999.) Roolikartta ei ole kasvatustapa tai teoria itsessään, vaan ennen kaikkea työväline vanhemmuuden osa-alueiden näkyväksi tekemiseen.

Rooli käsitteenä tarkoittaa Morenon teoriassa yksilön omaksumaa toimintatapaa tietyllä hetkellä, tietyssä tilanteessa ja se on aina suhteessa toisiin ihmisiin tai asioihin. Rooli on vahvasti sidoksissa yksilön persoonallisuuden kehitykseen ja on näin ollen yksilöllinen. Myös yksilöön kohdistuvat käyttäytymisodotukset ja sosiaaliset systeemit ovat yhteydessä rooleihin, joka tekee yksilön rooleista suhteellisen pysyviä. Roolit eritellään fyysisiin, sosiaalisiin ja psykologisiin rooleihin. Yksilönkehityksessä ensin kehittyvät fyysiset roolit, jotka muodostavat pohjan sosiaalisille ja psykologisille rooleille. Vanhemmuus on sekä sosiaalinen että psykologinen rooli. Sosiaalinen rooli kuvaa yksilön sosiaalisia suhteita toisiin ihmisiin. Psykologiset roolit puolestaan ovat henkilön yksilöllinen ja persoonallinen tapa toimia esimerkiksi vanhempana. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999.)

Vanhemmuuden roolikartassa vanhemmuuden arviointi lähtee liikkeelle lapsen tarpeista kehitysvaihe huomioon ottaen. Roolikartassa vanhemman roolit jaetaan hierarkkisesti toimintaroleihin, teko-rooleihin ja operaatio-rooleihin. Keskiössä ovat viisi toimintaroolia; rakkauden antajan, elämän opettajan, ihmissuhteosaajan, rajojen asettajan ja huoltajan roolit. Toimintaroolien alaroleina teko-roolit auttavat hahmottamaan niitä tekoja, joita vanhempi tekee tukeakseen lapsen hyvinvointia kunkin toimintaroolin kuvaaman vanhemmuuden osa-alueen täyttämiseksi. Operatiiviset roolit kuvaavat konkreettista tekemistä ja asiakastyössä ne ovatkin usein hyvä lähtökohta roolikarttatyöskentelyyn (Helminen & Iso-Heiniemi 1999).

Vanhemmuutta roolikartta koetaan usein hyväksi ja vanhemmuutta vahvistavaksi työmenetelmäksi, koska että rooleja on mahdollista kehittää ja omaksua läpi elämän. Morenon rooliteorian mukaan myös vanhemmuuden roolit kehittyvät ja kypsyvät vanhemmuuden myötä vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhteessa (Helminen & Iso-Heiniemi 1999). Vanhemmuuden roolikartta työskentelyvälineenä auttaakin tuomaan näkyväksi sekä vanhemmuuden vahvuuksia että mahdollisia kehitettäviä osa-alueita.

3.6 Äitiys vankilassa

Kuten aiemmin todettiin, naisvankeihin liittyy monenlaisia ennakkoluuloja. (Carlen 2004.) Vankilaan joutuessaan nainen on yhteiskunnan ja yhteisönsä silmissä ensisijaisesti vanki ja äidin rooli jää helposti sivuun. Vanhemman kasvatus tehtävän toteuttaminen hankaloituu ja osittain estyy naisen ollessa erossa lapsistaan ja perheestään vankeusaikana. Tulisi kuitenkin muistaa, että vankilasakin äiti on samanaikaisesti sekä vanki että vanhempi. Tarja Pösöä (1986) mukaillen naisen pätevydestä äitinä ei voida tehdä johtopäätöksiä silloinkaan, kun nainen on tuomittu rikoksesta (Pösö 1986, 198).

Yhteisön ja yhteiskunnan tuomitsevien asenteiden lisäksi vankilaan joutumiseen liittyy usein häpeän tunteita. Jacobyn (1996) mukaan häpeän tunne syntyy silloin, kun arvo yksilönä ja persoonana asettuu kyseenalaiseksi. Häpeä on paitsi moraalinen, myös kulttuurinen tunne ja sillä on keskeinen paikka ihmisen tunnekokemusten joukossa. Häpeän tunne vaurioittaa helposti identiteettiä ja sen vaikutukset kulkevat mukana koko elämän ajan. (Nousiainen 2004, 162. Jacobyn 1996 mukaan.)

Tarja Pösön (1986) mukaan Vankeusrangaistusta suorittavien naisten vanhemmuuteen vaikuttavat naisen lapsuudenkokemukset sekä identiteetti naisena ja äitinä.(1986), Tutkiessaan naisvankeja, Pösö havaitsi, että rikoksia tekevät naiset ovat sosiaalisesti voimakkaasti kiinni miehessään, lapsissaan, vanhemmissaan, naiseudessaan ja äitiydessään (Pösö 1986, 193). Vankilaan joutues-

saan äiti erotetaan näistä kaikista, joten ikävöinti ja huoli perheestä ovat luonnollisia seurauksia. Vangiksi leimautuminen vaikuttaa paitsi naisen minäkuvaan, itsetuntoon ja identiteettiin, myös perheeseen. Lähiyhteisön voi kuitenkin olla vaikea unohtaa rikosta tai olla leimaamatta vankia ja hänen läheisiään. Vanhemman vankeusrangaistus voikin heijastua koko perheeseen.

Lähiyhteisö, suku, ystävät, lasten päiväkotit tai jopa koulu voivat ulottaa vanhemman rangaistuksen perheeseen ja lapsiin muistuttamalla vankilaan joutuneen perheenjäsenen teosta jatkuvasti tai pahimmassa tapauksessa sulkien perheen yhteisön ulkopuolelle. (Siltanen, I. 1995, 23.) Lapsuusiässä saatu negatiivinen leima voi saada lapsen tai nuoren oireilemaan ja siitä voi kehittyä itseään toteuttava ennuste.

Vanhemman ja äidin sosiaalinen rooli kiinnittää naista yhteiskuntaan vangin roolin leimatessa rikolliseksi ja syrjäyttäessä. Äitiyden kautta naiseen liitetään aiemmin käsiteltyjä odotuksia ja mielikuvia. Äidin hyvinvointi ja toimeentulo pyritään turvaamaan erilaisin palveluin ja etuuksin. Äidiksi tuleminen, äitinä oleminen ja äitiydessä onnistuminen tai epäonnistuminen toimii naisen ihmisarvon mittarina, sillä äitiys ja vanhemmuus kulttuurisena mallitarinana on vahvasti arvo- ja tunnelatautunut (Kulmala & Vanhala 2004, 103).

Vankilaan joutuvan naisen vanhemmuus helposti mitätöidään tai unohdetaan naisen leimautuessa rikolliseksi. Varsinkin jos vankilaan joutuneen äidin lapset on huostaanotettu, naiselta viedään vanhemman sosiaalinen rooli. Tämä ei saisi tarkoittaa vanhemman psykologisesta roolista luopumista. Riitta Granfelt (1992; 1998) on naisten osattomuutta tutkiessaan todennut, että äitiys voi huostaanoton jälkeenkin säilyä keskeisenä elämänalueena. Lapsi voi olla vahvastikin läsnä äidin todellisuudessa ajatusten, muistojen ja unelmien kautta. (Granfelt 1992, 110; 1998, 137.) Vanhemman roolin korostaminen voi olla merkittävä tekijä naisen itsetunnon parantamisessa, vaikka äiti ei jakaisikaan arkeaan lapsen kanssa. On myös muistettava, että lapsella on oikeus pitää yhteyttä hänelle läheisiin ihmisiin, eikä vanhemman vankeusrangaistus mitätöi tätä oikeutta (Ojanen 2006, 135).

4. PERHE JA PERHEEN TUKEMINEN

Ydinperheiden ideologia, eli perhemalli jossa mies vastaa perheen elättämisestä ja nainen huolehtii kodista sekä lapsista, on syntynyt samoihin aikoihin aiemmin käsiteltyjen lapsitutkimuksen ja kehityspsykologian tunnettujen teorioiden sekä äidin ja lapsen suhteen psykologisoinnin kanssa. 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä Suomessakin perhettä alettiin kuvata isästä, äidistä ja lapsista muodostuvaksi pienen yhteiskunnaksi (Yesilova 2009, 49–51).

Perheen sisäiset suhteet nousivat tarkastelun kohteiksi, kun persoonallisuuspsykologiset ja psykodynaamiset teoriat siirtyivät osaksi perheitä koskevaa keskustelua ja päätöksentekoa. Perheen tärkeimmäksi tehtäväksi nousi lapsen normaalin kehityksen turvaaminen eli kunnollisten kansalaisten kasvattaminen. Psykologisen tiedon valossa perheen tasapainoisella ilmapiirillä ajateltiin olevan suuri vaikutus lapsen kehitykselle. Äidin hyvinvoinnin, johon vaikutti äidin rooliin kypsyminen ja vanhemmuuteen sopeutuminen, katsottiin olevan olennaisin perheen ilmapiiriin vaikuttava tekijä (Yesilova 2009, 49–51).

4.1 Nykyaikainen perhe

Nykyisin perhe on käsitteenä moniulotteinen ja vaikeasti määriteltävissä. Arkiajattelussa perhe helposti mielletään samassa taloudessa asuvien vanhempien ja heidän lastensa muodostamaksi kokonaisuudeksi. Tällainen perhekäsitys ei kuitenkaan ole enää käyttökelpoinen, sillä perhemuodot ovat lisääntyneet ja erilaistuneet 1900-luvun lopulla nopeasti avioerojen ja niihin liittyvän arvo- ja asennemuutoksen myötä. Mietittäessä perhettä ja sen tukemista perhetyön keinoin on jollakin tapaa määriteltävä, keitä perheeseen ja työskentelyn piiriin kuuluvat. Nykyaikaisen ja käyttökelpoisen perheen määritelmän tuleekin kattaa kaikki ne elämänjärjestelyt, jotka ovat syntyneet tai syntyneessä länsimaisten yhteiskuntien olosuhteissa (Gerris 1994, 145).

Uusperheissä lapset saattavat asua kahdessa kotitaloudessa tai kokonaan erossa toisesta biologisesta vanhemmasta. On myös huomattava, että esimerkiksi nuorten ajattelussa perheeseen voi kuulua myös henkilöitä, joihin ei ole sukulaisuuteen perustuvaa tai juridista suhdetta. Tarja Pösö on havainnut tämän päivän perheiden moninaisuuden kartoittaessaan koulukodissa asuvien nuorten perhesuhteita. Nuorten puheessa biologinen ja juridinen vanhemmuus erotetaan sosiaalisesta ja psykologisesta vanhemmuudesta. (Pösö 2006, 94–95.) Myös meidän tutkimuksemme haastatellut vankiäidit määrittivät läheisikseen ja perheenjäsenikseen ”varaäitejä”, jotka eivät ole biologisia tai juridisia vanhempia, mutta ovat heille vanhemman roolissa. Perheeseen ja vanhemmuuden moniulotteisuus on huomioitava perheiden kanssa työskenneltäessä.

Kriittinen perhetutkimus on pyrkinyt erottamaan toisistaan perheen ideologian ja perheen konkreettisina elämänjärjestelyinä. Jotta perheen moninaisuutta voitaisiin tarkastella totuudenmukaisesti. Perheen käsite eriteltävä niiksi sosiaalisiksi suhteiksi, joista ja joiden vaikutuksesta se on muodostunut (Forsberg, H. 1994, 9). On siis tarkasteltava ketkä osallistuvat kotitalouden toimintaan ja millainen työnjako perheessä on. Myös asumisjärjestelyt, yksilöiden välisiin perimisiin ja parisuhteen kautta järjestyviin siteisiin sekä sukupuoli ja sukupolvisuhteet on huomioitava. Uusperheitä voidaan tarkastella perhepiirin käsitettä (Liljeström 1990) hyödyntäen. Perhepiiri voi muodostua useammasta perheestä, jotka pitävät tiiviisti yhteyttä keskenään (Forsberg 1994, 10. Liljeström 1990 mukaan). Kun perhettä tarkastellaan perhepiirin kaltaisen laajemman perhekäsityksen mukaan, tulevat myös eri talouksissa asuvien lasten ja vanhempien väliset suhteet huomioiduksi.

4.2 Perhetyön määritelmä

Perhetyön käsite on viime vuosikymmenien aikana vakiintunut sosiaalialan ammattikäsitteistöön erityisesti lastensuojelun osa-alueella. Perhetyötä tehdään useissa ammattiryhmissä. Kunnat ja yhdistykset palkkaavat perhetyöntekijöitä. Perhetyö nimistä ammatillista kenttää ei käsitteen yleisyydestä huolimatta ole olemassa, koska itse perhetyön käsitettä ei ole selkeästi määritelty. Tässä tut-

kimuksessa perhetyön käsitettä käytetään Jaana Vuorta ja Ritva Nätkiniä mukaillen kuvaamaan kaikkea sellaista työtä, jota tehdään ammattihenkilöiden toimesta ja jonka asiakkaina ovat perheet ja niiden jäsenet, joko yhdessä tai erikseen. (Nätkin & Vuori 2007, 7.)

4.2.1 Perhetyön käytäntöjä

Syyt perhetyön aloittamiseen vaihtelevat, mutta yleensä taustalla on perheen tai ulkopuolisen ammattihenkilön huoli lasten tai muiden perheenjäsenten hyvinvoinnin vaarantumisesta. Vaikka perhettä kuullaan ja työskentelyssä pyritään hyvien ja toimivien asioiden löytämiseen ja vahvistamiseen on perhetyön tuessa ja ulkopuolisessa avussa yleensä kyse yhteiskunnan väliintulosta. (Vuori&Nätkin 2007,7; Hansen 2004,18.) Perhetyössä työntekijän rooli on toimia perheen tukijana, mutta samalla hän edustaa yhteiskunnan virallista sosiaalista kontrollia (Hansen 2004, 18).

Perhetyössä yhdistyy monen eri tieteenalan tieto ja ammatillinen osaaminen. Kehityopsykologinen sekä lasten- ja nuorisopsykiatrinen tieto sekä erilaisten psykoanalyttisten suuntausten ja psykodynaamisten teorioiden tuottama tieto ovat kuitenkin keskeisimmässä asemassa. Se, kuka työtä tekee vaikuttaa suuresti työskentelyn näkökulmaan. (Nätkin & Vuori 2007, 7,23.) Kunnallisella tasollakin perhetyötä toteutetaan eri toimialoilla. Sosiaali- ja terveystoimi vastaa lastensuojelun, kodinhoidon, terveydenhuollon ja perheneuvoloiden perhetyöstä, kun taas sivistystoimi vastaa yleensä varhaiskasvatuksen perhetyöstä ja kouluissa toteutettavista perhetyön hankkeista. Myös seurakunnat ja järjestöt tarjoavat ja toteuttavat erilaisia perhetyön muotoja monenlaisiin tarpeisiin. (Reijonen 2009.)

Perhetyö on vakiinnuttanut paikkansa osana lastensuojelun palvelukokonaisuuksia viimeisten vuosikymmenten aikana. Lastensuojelulaki (L2007/417) velvoittaa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen järjestämään tarvittaessa perhetyötä avohuollon tukitoimenpiteenä. Lastensuojelussa perhetyötä voidaan toteuttaa ennaltaehkäisevänä perheen tukemisena tai yleisempänä korjaavana

perhetyönä. Ennaltaehkäisevä perhetyö on lapsiperheille järjestettävää, kokonaisvaltaista, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä työskentelyä, joka perustuu usein vapaaehtoisuuteen, eikä vaadi lähetettä tai lastensuojelun asiakkuutta (Reijonen 2009). Perheen elämänhallintaa ja arjessa selviytymistä tuetaan ja olemassa olevia omia vahvuuksia pyritään löytämään ja hyödyntämään. Työn tavoitteena voi olla esimerkiksi perheen vuorovaikutustaitojen tukeminen, perheen toimintakyvyn vahvistaminen uusissa tilanteissa tai syrjäytymisen ehkäiseminen. (Reijonen 2009.)

Korjaava perhetyö on luonteeltaan lastensuojelullista, suunnitelmallista ja tavoitteellista ja sitä tarjotaan perheille kriisitilanteissa. Usein perheen tilannetta selvitellään ja työskentelyllä pyritään yhdessä sovittuihin muutoksiin. (Reijonen 2009.) Perhetyön, kuten muunkin muutokseen tähtäävän työskentelyn onnistumisen kannalta perheen sitoutuminen tavoitteisiin ja motivaatio työskentelyyn on ratkaisevan tärkeää. Työskentelyn aloittamiseen tarvitaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän lähete, jonka perheet saattavat kokea uhkana. Korjaavassa perhetyössä perheiden tukemiseen yhdistyy voimakas kontrolli ja perhe voidaan velvoittaa osallistumaan työskentelyyn (Reijonen 2009). Asiakkaan arvostava kohtaaminen ja asiakasperheen yksilöllisten piirteiden ja tarpeiden huomioiminen työskentelyssä, mahdollistavat kuitenkin luottamukseen ja avoimuuteen perustuvan työskentelyn yksityisiksi koettujen asioiden ympärillä.

Lastensuojelulain perusteluissa perhetyöllä kuvataan esimerkiksi perheen kotona tapahtuvan työskentelynä, joka voi olla työntekijän antamaa keskusteluapua tai tukea erilaisissa toiminnoissa. Perhetyöllä voidaan tukea vanhempia kasvatustehtävässä, järjestää lapselle tämän hyvinvointia tukevaa toimintaa tai tehdä vanhemmuuden arviointia. Usein perheen tukeminen perhetyön keinoin on käytännön avun ja psykososiaalisen tuen yhdistelmä. Lastensuojelun perhetyössä keskeisintä on aina lapsen edun turvaaminen, mutta työtä tehdään yhteistyössä perheen ja perheenjäsenten kanssa. Tunnusomaista perhetyössä on perheen omia voimavaroja esille tuova ja tukeva työskentely sekä lähelle asiakasta viety tuki. (Reijonen 2009.)

Huolimatta siitä mikä taho perhetyötä toteuttaa, lähdetään työskentelyssä liikkeelle perheen tarpeista ja omasta asiantuntijuudesta. Parhaisiin tuloksiin päästään silloin, kun perhe ja kaikki perheenjäsenet ovat motivoituneet työskenteleeseen. Ihmistä ei voi pakottaa muuttamaan käyttäytymistään ja toimintaansa, joten perheenjäsenet on saatava mukaan muutosprosessiin omasta tahdostaan. Yksilö voi muuttua vain sellaisen sisäisen kasvuprosessin myötä, jossa hän alkaa nähdä itsensä uudella tavalla. Identiteetin muuttuessa myös yksilön tekemät valinnat muuttuvat uuden identiteetin mukaisiksi. Kasvuprosessi on usein pitkä ja muutos tapahtuu vähitellen. Muutokseen pyrkivässä työskentelyssä on keskeisintä ihmisen tahdon herättäminen ja sen vahvistaminen sekä pitkän ajan kuluessa tahdon ylläpitäminen. (Hämäläinen 1999, 71.) Perheen tilannetta karotettaessa pyritään selvittämään myös vahvuuksia ja perheessä olevia hyviä ja toimivia asioita. Maija Hansen (2004) toteaa laatimassaan perhetyön käsikirjassa vahvuuksien tarkastelun tuottaman dialogin olevan kuntouttava ja voimaannuttava elementti perhetyössä. (Hansen. 2004, 11,26.)

4.3 Vankilan perhetyö

Vankilassa perhetyön työskentelyn keskiössä on lapsen sijaan vanki. Perhetyöllä pyritään vähentämään vankeuden haittavaikutuksia sekä edistämään yhteiskuntaan sijoittumista vapautumisen jälkeen. Vankilan perhetyöksi määritellään kaikki se toiminta, jossa ollaan yhteyksissä vankien perheenjäseniin (Perhetyöryhmän mietintö 2003, 7). Vankilan perhetyö rajoittuu vankeinhoidon tavoitteita tukevaan toimintaan, eli perhetyön keinoin tuetaan vangin rikoksettomuutta. Omaiset ja perhe voivat olla vangille merkittävä voimavara. Perhe motivoi muutokseen ja rikoksettomaan elämään, joten perhesuhteita tukemalla voidaan samanaikaisesti sekä toteuttaa vankilan tehtävää että edistää vangin ja hänen perheensä hyvinvointia. Päävastuu vangin perheen tukemisesta on kuitenkin aina vangin koti- ja asuinkunnalla. Vankiloilla ei ole resursseja kovin laajalaaiseen perhetyöhön. Suomessa kuntien kyvyssä tukea vankien perheitä heidän erityistarpeissaan on suuria vaihteluita. (Litmanen, I. 2010.) Yhteiskunnan sosiaali- ja terveystalouden asiakkaina vankien perheet ovat todella pieni vähemmistö.

Vankilaan joutuminen on kriisi koko perheelle, sillä vankeusrangaistusta suoritettava vanhempi on erossa lapsestaan ja muista läheisistään. Vapausrangaistus estää väistämättä tavalliseen perhe-elämään osallistumisen. Kaikkien perheenjäsenten on sopeuduttava vankeusrangaistuksen aiheuttamiin muutoksiin. Vankeusrangaistusta suorittavan henkilön perhe voi vankeusrangaistuksen myötä ajautua taloudellisiin tai sosiaalisiin vaikeuksiin ja joskus lasten huolto joudutaan järjestämään uudelleen vanhemman vankeusrangaistuksen takia.

Vankiloissa perhetyötä tekevät usein muun muassa sosiaalityöntekijät muiden tehtäviensä ohella (Litmanen, I. 2010). Työtä voivat kuitenkin vankilan virkamiesten lisäksi tehdä myös ulkopuoliset perhetyön toimijat tai se voidaan toteuttaa yhteistyössä yhteiskunnan perhetyön kanssa. Käytössä olevia toimintamuotoja ovat yksilötyö, eli työskentely yhden perheen kanssa, verkostokokoukset vankilassa tai sen ulkopuolella, erilaiset toimintaryhmät ja perhekuntoutuksellinen toiminta kuten perhe- ja parisuhdeleirit. (Perhetyöryhmän mietintö 2003, 85-86.) Vankilan perhetyölle on perusteltua tarvetta, koska lasten huoltajuusasiat, huostaanottoon ja tapaamisoikeuteen liittyvät seikat työllistävät vankilan henkilökuntaa. Yhteistyö vankien perheiden ja viranomaistahojen kanssa on välttämätöntä. (Litmanen, I. 2010.)

4.3.1 Vankiperheiden tuentarve

Vankien ja heidän perheidensä tilanteet ovat moninaisia. Vuonna 2003 ilmestyntä perhetyöryhmän mietintöä varten tehdyssä selvitystyössä vankilapsykologeilta kysyttiin niitä keskeisiä osa-alueita, joilla vankilaan joutuneiden henkilöiden perheillä on ongelmia tai tuen tarvetta. Psykologit mainitsivat perheiden taloudelliset ongelmat, päihteidenkäytön ja parisuhdeväkivallan usein työssään vastaan tuleviksi ilmiöiksi. (Perhetyöryhmän mietintö 2003, 18–19.)

Vangin kypsymättömyys, itsekkyyks, kykenemättömyys vastuuseen ja vanhemmuuteen, epärealistiset odotukset tilanteen suhteen ja tukiverkoston vähäisyys sekä irrallisuus nähtiin myös yleisiksi ongelmiksi. Vankilapsykologit olivat työssään havainneet vankien perheiden olevan siviilissä hyvin yksin, eivätkä

vangit ja heidän perheensä yleensä tiedä mistä tukea ja helpotusta tilanteeseen voisi saada. Vapautumassa olevilla vangeilla on psykologien kokemusten mukaan epävarmuutta siitä, kuinka perhe-elämään paluu siviilissä onnistuu. (Perhetyöryhmän mietintö 2003, 18–19.) Perheiden ongelmat voivat olla seurausta vankeusrangaistuksesta, mutta vankilapsykologien mainitsemista ongelmista suurin osa on saanut alkunsa ja kehittynyt ennen vankeustuomiota. Osa vankeusrangaistusta suorittavista on ollut perheensä kanssa lastensuojelutyön piirissä ja lapsia on saatettu äärimmäisenä keinona ottaa huostaan.

Helsingin vankilan apulaisjohtaja toteaa Portti vapauteen -verkkosivuilla vankilan perhetyötä käsittelevässä artikkelissaan, että Suomessa vankiperheiden tuentarve on kunnolla ymmärretty vasta 2000-luvulla (Litmanen 2010). Perhetyö vankiloissa on vielä uusi asia, mutta sen tarpeellisuus tunnustetaan rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamusviraston asettama perhetyöryhmä esitti seitsemän vuotta sitten mietinnössään, että perhetyön kehittämiseksi kaikkiin Suomen vankiloihin nimitettäisiin perhetyön yhdyshenkilö (Rikosseuraamusvirasto 2003, 90). Marraskuussa 2010 vain Vilppulan ja Vanajan vankiloissa on perhetyöhön palkattu työntekijä. Vanhemman vankeusrangaistus on arviolta kuitenkin yli kymmenen tuhannen lapsen arkea (Litmanen 2010).

4.3.2 Vankilan perhesuhteita tukeva toiminta pohjoismaissa

Pohjoismaista Ruotsi on vankiloiden perhettä tukevassa työskentelyssä selvästi edellä. Perhetyöryhmän mietinnön (2003) mukaan ruotsalaisen vankeinhoidon kehittäminen lapsiystävällisemmäksi alkoi jo 90-luvulla huomion kiinnittyessä vankien lasten oikeuksiin. Nykyisin ruotsalaisissa vankiloissa järjestetään muun muassa vanhemmuuskursseja, jotka niille osallistuneet vangit ovat kokeneet hyödyllisiksi. Myös perheleirejä vastaavaa toimintaa järjestetään jonkin verran. (Perhetyöryhmän mietintö 2003, 73–74.)

Vuonna 2005 Ruotsin vankiloihin perustettiin lapsivaltuutetun tehtävä. Työmuoto on vakiintunut osaksi vankeinhoitoa ja vankiloissa saattaa työskennellä kaksi tai kolmekin lapsivaltuutettua, joiden tehtävänä on huolehtia, että lapsiin liittyviä kysymyksiä käsitellään vankiloissa lapsinäkökulma huomioon ottaen ja korrektilla tavalla. (Portti vapauteen 2010.) Ruotsin mallin mukaisen lapsivaltuutetun työnkuvaan kuuluu osittain samoja sisältöjä kuin suomalaisten perhetyötä tekevien ohjaajien, mutta työmuoto on huomattavasti yleisempi ja sen keskiössä on lapsi ja lapsen etu.

5. VANAJAN VANKILAN VANAJAN OSASTO

Länsisuomen rikosseuraamusalueeseen kuuluva Vanajan vankila koostuu Ojoisten ja Vanajan osastoista. Hämeenlinnassa sijaitseva Vanajan vankilan Vanajan osasto on 55 paikkainen valtakunnallisesti naisvangeille tarkoitettu avolaitos (Rikosseuraamuslaitos 2010c). Vanajan osaston vankipaikkoihin kuluu myös kymmenpaikkainen perheosasto, joka korvaa entisen äiti-lapsi-osaston. Syyskuussa 2010 Vanajan osastolla oli 57 vankia, joista 17 oli valvotussa koevapaudessa (Tyni 2010).

Vanajan osaston laaja vankila-alue sijaitsee taajama-alueen ulkopuolella, se on merkitty maastoon selvästi. Vangit asuvat soluissa, mutta vankien vierailut muihin asuinsoluihin on yleisen turvallisuuden ja valvonnan takia kielletty. Vankien läsnäoloa valvotaan tarkistuksin ja he ovat velvollisia ilmoittautumaan päivystykseen kolme kertaa päivässä (Vanajan Vankilan VanOs Tulo-opas 2010). Vankien huoneet tarkistetaan päivittäin ja he ovat velvollisia huolehtimaan huoneensa ja asuinsolunsa yhteisten tilojen siisteydestä. Vanajan vankila on muiden avolaitosten tapaan päihteetön ja päihteettömyyttä testataan kaikilta vangeilta pistokokein, virtsa- ja sylkitesteillä sekä alkometriin puhalluttamalla (Vanajan Vankilan Vanajan osaston tulo-opas 2010; Tyni 2010). Jos vanki ei pysty sitoutumaan päihteettömyyteen, ei häntä voi sijoittaa avolaitokseen, jossa liikuminen ja toimiminen on verraten vapaata.

5.1 Vankeusaika Vanajan osastolla

Rangaistusajan suunnitelma on vangin vankeusajan toimintojen järjestämisen lähtökohdana myös Vanajan osastolla. Vangit työskentelevät sekä vankila-alueella että luvan saadessaan vankilan ulkopuolella. Vangin on mahdollista käydä osastolta käsin laitoksen ulkopuolella siviilityössä, opiskella jossakin oppilaitoksessa ja osallistua erilaisiin kuntouttaviin toimintoihin. Tämä vaatii kuitenkin siviilityöluvan, opintoluvan tai luvan valvottuun ulkopuoliseen toimintaan (L727/2005). Tämän lisäksi Vangeilla on Vanajan osastolla mahdollisuus asioi-

da pankissa ja postissa sekä tehdä ostoksia viikoittaisten kauppareissujen yhteydessä. Vanajan osastolla vangeilla on omat matkapuhelimensa käytössään päiväsaikaan, joten yhteydenpitomahdollisuudet ovat huomattavasti paremmat kuin suljetuissa laitoksissa. Viranomaispuheluja voi soittaa esimerkiksi perheyönohjaajan huoneesta ja tietokoneen käyttö virallisten asioiden hoitoon on mahdollista nettiluvan saaneille. Vanajan osaston vangeille määrätään vankilan henkilökunnasta yhdyshenkilö, joka pääsääntöisesti hoitaa hänen asioitaan. Syksyllä 2010 vankeja oli kolmesta viiteen yhdyshenkilöä kohti. (Tyni 2010.)

5.1.2 Koulutus ja työtoiminta

Suurin osa Vanajan osastolle sijoitetuista vangeista osallistuu työtoimintaan. Pääasiassa työtoiminta on kokopäivätyötä, mutta tarvittaessa työ voi olla myös osa-aikaista tai vangin fyysisten rajoitteiden mukaiseksi räätälöityä. Työsiirtolatyötä tehdään rakennustöissä, luonnonhoito- ja puutarhanhoitotöissä sekä rakennustyömaiden siivoustehtävissä (Naisvankityöryhmän mietintö 2008, 124). Vanajan vankilan alueella työskentely on myös mahdollista: Esimerkiksi piha-alueen kunnossapito, toimistosivous ja keittiöapulaisen tehtävät ovat vankien työtehtäviä joko ammatti- tai valmentavana työnä. (Naisvankityöryhmän mietintö 2008, 122; Rikosseuraamuslaitos 2010b.) Vanajan osastolle sijoitetut voivat tarvittaessa opiskella vankilan ulkopuolella. Vanajan vankilan toimesta organisoituaan vuosittain kaksi tietokoneenkäyttökurssia. Vangit voivat myös suorittaa kesken jääneitä peruskouluopintoja loppuun iltalukiossa etäopintoina, myös lukio-opintojen suorittaminen on mahdollista. Vankila tekee yhteistyötä iltalukion kanssa etäopintoja suorittavien naisten osalta. (Naisvankityöryhmän mietintö 2008, 124.) Vankien on mahdollista tavata perhettään ja läheisiään viikonloppuisin ja arkipyhysin järjestettävissä tapaamisissa. Vanajan osastolla tapaamiset järjestetään ruokalassa tai piha-alueella. (Vanajan vankilan VanOs. 2010.)

5.1.3 Vanajan osaston kuntouttava toiminta

Vanajan osastolla on mahdollisuus monenlaiseen kuntouttavaan toimintaan.

Vankilassa on oma psykiatrinen sairaanhoitaja, jolla on mahdollisuus ottaa muutamia vankeja kerrallaan psykiatriseen hoitosuhteeseen. Lisäksi Vanajalla on päihdetyön ohjaaja ja perhetyön ohjaaja. Vankilääkäri vierailee Vanajan osastolla viikoittain ja hänen kautta on mahdollisuus saada lähete vankisairaalan psykologille tai psykiatrille. Tarvittaessa käytetään ulkopuolisia terveydenhuoltopalveluita. Vanajan vankila hankkii sosiaalityöntekijän palvelut Kriminaalihuollon tukisäätiöltä. (Naisvankityöryhmän mietintö 2008, 124.)

Päihdetyön ohjaaja, sairaanhoitaja, sosiaalityöntekijä ja perhetyön ohjaaja yhdessä rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen kanssa muodostavat kuntoutustiimin, joka suunnittelee vankien kuntoutustoiminnan suunnittelusta (Tyni 2010). Vanajan vankilaan sijoitettaville vangeille on laadittu sijoittajalaitoksella riski ja tarvearvion pohjalta rangaistusajan suunnitelma. Rangaistusajan suunnitelman tarkentaminen ja toteuttaminen tehdään sijoitusvankilassa, sijoitusvankila myös huolehtii rangaistusajan suunnitelman päivittämisestä ja tavoitteiden toteutumisen seurannasta.

Vanajan vankilan kuntoutustiimi alkaa heti vangin tullessa Vanajalle pohtia yhdessä vangin kanssa, millainen toiminta ja kuntoutus parhaiten tukisi rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumista (Tyni 2010). Riski ja tarvearvio erittelee vangin tuen tarpeen tarvealueisiin, jotka ovat asuminen, tulot ja taloudellisen tilanteen hoitaminen, koulutus ja työllistyminen sekä niitä tukevat taidot, sosiaaliset sidokset ja elämäntapa, päihteidenkäyttö, ajattelemisen ja käyttäytyminen sekä asenteet (Hypén 2002, 218).

Vanajan vankilassa järjestetään naisille räätälöity päihdekurssi kaksi tai kolme kertaa vuodessa. Päihdekuntoutusohjelmaan pääsee osallistumaan enimmillään 21 vankia vuodessa. Vanajalla käytettävä päihdekurssi soveltuu käytettäväksi missä vaiheessa rangaistusaikaa tahansa. Ryhmämuotoisen päihdekuntoutuksen lisäksi vangeilla on mahdollisuus yksilöpäihdetyöhön ja he voivat tarvittaessa osallistua vankilan ulkopuolisiin AA- ja NA-ryhmiin. (Naisvankityöryhmän mietintö, 122–123.)

Päihdekuntoutuksen lisäksi Vanajan vankilassa on erityisesti naisille suunnattua muuta kuntoutustoimintaa eri yhteistyötahojen kanssa. Tarvittaessa käytetään myös ostopalveluja. Vanajalla järjestetään esimerkiksi suuttumuksenhallintakursseja, ryhmämuotoista kuntoutusta lähisuhdeväkivaltaa kokeneille sekä parisuhde- ja perheleirejä. Lisäksi sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus ottaa muutamia vankeja kerrallaan realiteettiterapiaan, jossa käsitellään henkilökohtaisempia asioita. Myös perhetyön ohjaaja käsittelee yksilötapaamisissa mahdollisuuksien ja tarpeen mukaan vanhemmuuteen ja kasvatukseen liittyviä asioita. (Tyni 2010.)

5.2.2 Perhetyön ohjaajan toimenkuva

Vanajan vankilassa työskentelevä perhetyön ohjaaja vastaa yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa Vanajan ja Ojoisten osastojen perhetyöstä. Perhetyön ohjaaja työskentelee Vanajalla toimivan perheosaston vankien ja heidän lastensa parissa ja pyrkii tapaamaan jokaista äitiä viikoittain. Vanajan osastolla, niin kuin muissakin laitoksissa perhetyön toimet kohdistuvat erityisesti niihin vankeihin, joiden rangaistusajan suunnitelman sosiaaliset sidokset kohdassa on huomioitu perhesuhteiden tukeminen. Perhetyön ohjaajan työpanoksesta osa kohdistuu näin ollen myös ilman lastaan vankeusrangaistusta suorittaviin naisiin ja miehiin. Vankivanhempien tilanteet ja tuentarve vaihtelevat, joten työskentely on tapauskohtaista. Joskus vangin perhetapaamisten järjestäminen lasten huollosta vastaavan tahon kanssa riittää, toisinaan työstetään vanhemmuuden perustaitoja ja pohditaan omaa äitiyttä. Vangit voivat halutessaan varata tapaamisia perhetyön ohjaajan kanssa. Perhetyön ohjaaja ja sosiaalityöntekijä vastaavat Vanajan osaston perhe- ja parisuhdeleirien järjestämisestä ohjaamisesta. (Tyni 2010.)

5.2.3 Perhetapaamiset

Vanajan vankilassa on perhetapaamisia varten perhetalo, joka sijaitsee erillään vankien asuinsoluista. Puisessa perhetalossa on viisi asuntoa, joissa vangit asuvat perheensä kanssa perhetapaamisen ajan. Perhetapaamisen aikana vanki on velvollinen ilmoittautumaan normaalin käytännön mukaisesti. Perhetapaamisiin osallistuvat vierailijat ilmoittautuvat saapuessaan ja lähtiessään vankilan alueelta. Tapaajien on kuitenkin mahdollista poistua vankila-alueelta tapaamisen aikana. Vartijat käyvät perhetalolla kerran päivässä tarkistamassa läsnäolon. (Tyni 2010.)

Vanajan osaston perhetapaamistilojen läheisyydessä on mahdollisuuksia yhteiseen toimintaan. Perhetalon lähellä sijaitseva rantsauna ja grillauspaikka sekä vankien lenkkipolun varrelta löytyvä eväspaikka ovat vankien ja perheiden käytävissä tapaamisten aikana. Perhetapaamisia myönnettäessä etusijalla ovat ne vangit, jotka eivät vielä saa poistumislupia. (Tyni 2010). Vankeuslain (L727/2005) mukaan vanki voi saada korkeintaan kolme vuorokautta kestävästä perhetapaamisesta kerran kahden kuukauden aikana. Pääsääntöisesti Vanajan osastolla vangin puolison ja vangin perhetapaaminen kestää vuorokauden. Vangin ja lasten perhetapaaminen on kestoaltaan kaksi vuorokautta. Tapaamisten kestossa voidaan kuitenkin käyttää tilannekohtaista harkintaa. (Tyni 2010.)

Yleisesti perheenjäseneksi katsotaan vangin vanhempien ja sisarusten lisäksi puoliso, jonka kanssa vanki on elänyt vakituksessa suhteessa samassa taloudessa ennen vankeusaikaa. Vanajan perhetapaamisohjeet on laadittu erityisesti lasten kanssa tapahtuvia tapaamisia ajatellen, joten sukulaisuus- ja asumismuotovaatimuksista voidaan tarvittaessa joustaa. Kaukana asuvan alaikäisen lapsen osallistuminen perhetapaamiseen vaatii usein kuljetus- ja saattajajärjestelyjä, joten vangin läheisen luona asuva lapsi voi tarpeen vaatiessa osallistua tapaamiseen yhdessä saattajansa kanssa. (Tyni 2010.)

5.2.4 Perhekuntoutus

Vanajan osaston vankila-alueella sijaitsevan perhetalon tiloissa järjestetään kaksi kertaa vuodessa perheleiri sekä parisuhdeleirejä. Perhe- ja parisuhdeleirien järjestämisestä vastaavat pääsääntöisesti Vanajan vankilan perhetyön ohjaaja ja sosiaalityöntekijä. Lasten kanssa työskentelyyn pyritään tilanteen mukaan hankkimaan apuvoimia, jotta vanhempien kanssa voidaan toteuttaa sellaista toimintaa, joka ei ole mielekästä lapsille (Tyni 2010).

Leirien järjestäminen vaatii hyvän suunnittelun, tilojen ja henkilöstöressurssien lisäksi myös paljon järjestelyjä ja asioiden selvittelyä etenkin silloin, kun vangin lapset tai toisessa vankilassa rangaistustaan suorittava puoliso osallistuvat leirille. Vanajan vankilan perhetyön ohjaajan mukaan perheleirien toteuttamista hankaloittavat järjestelykysymysten ja leirejä varten käytössä olevien henkilöstöressurssien vähäisyyden lisäksi perhetalon tilat. Perhetalossa on leirin aikana vankien ja perheiden käytössä olevien tilojen lisäksi vain yksi suurehko toimintatila. Perheleirien määrää on pyritty lisäämään kolmeen leiriin vuodessa, mutta käytännön syistä tämä tavoite ei vielä ole toteutunut. (Tyni 2010.)

6. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS

Ajatus tutkia naisvankien vanhemmuutta sai alkunsa yhteisistä keskusteluis-
tamme talvella 2010. Naisvankeja on tutkittu suhteellisen vähän, joskin kiinnos-
tus aihetta kohtaan on lisääntynyt viimeisten vuosikymmenten aikana. Vanajan
vankilan Vanajan osastolla ajatukseemme tutkia vankien äitiyttä suhtauduttiin
kiinnostuneesti ja tutkimuksen aihe muotoutui yhteistyössä Vanajan vankilan
henkilökunnan kanssa. Vanajan Vankilaan kuuluva Vanajan osasto on yksi
Suomen tutkituimmista vankiloista, joten aiheen valinnassa huomioitiin aiemmat
tutkimukset ja Vanajan osaston tarpeet. Tutkimusta varten tarvittiin suostumus
Vanajan vankilan lisäksi rikosseuraamuslaitokselta. Tutkimuslupaa haettiin ke-
väällä 2010 ja tarvittava tutkimuslupa myönnettiin 19.3.2010 (LIITE 1).

Vanajan vankilassa tehtävän perhetyön tueksi toivottiin tutkimusta, joka toisi
esille lapsistaan erossa olevien naisvankien kokemuksia äitiydestä, sekä tuot-
taisi tietoa siitä, millaista tukea äidit kaipaavat vanhemmuuteensa. Tutkittavaksi
ryhmäksi valikoituivat Vanajan osastolla vankeusrangaistustaan suorittavat nai-
set, joilla tutkimushetkellä oli alle 18-vuotiaita lapsia. Lasten ikään kiinnitettiin
huomiota, koska lastensuojelun toimet ja perhetyö sekä siviilissä että vankilassa
kohdistuvat perheisiin, joissa on alaikäisiä lapsia. Tutkimuskysymyksiä oli kaksi:

- Miten Vanajan vankilassa vankeusrangaistusta suorittavat naiset kokevat
äitiyden ollessaan erossa lapsistaan vankeusrangaistuksen aikana?
- Millaista tukea naiset kaipaavat vanhemmuuteensa vankeusrangaistuk-
sen aikana?

6.1 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa kokemukseen perustuvaa tietoa naisvankien äitiydestä, joten tutkimusmenetelmäksi valittiin kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivinen tutkimus on empiiristä, tutkittavien kokemuksiin pohjautuvaa ja soveltuu käytettäväksi silloin, kun tarkoituksena on tutkittavien näkökulman ja mielipiteiden esiin tuominen. (Eskola & Suoranta 2000, 15; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusaineiston hankintaan soveltuu parhaiten laadullisten metodien käyttö. Tutkimusmetodiksi valikoitui haastattelu, joka sopii käytettäväksi silloin, kun halutaan saada selville mitä ihmiset ajattelevat, kokevat tai tuntevat. (Hirsjärvi ym. 2009, 185.) Kaikille Vanajan osaston naisvangeille jaettu kyselylomake olisi mahdollistanut tulosten paremman yleistettävyyden, mutta oli odotettavissa, että vastausprosentti olisi jäänyt alhaiseksi ja kysymyksiin vastaaminen varsin pinnalliseksi. Haastattelu nähtiin hyvänä tutkimusmetodina myös tutkittavien kannalta, sillä se saattaa auttaa haastateltavaa hahmottamaan ja ymmärtämään itseään suhteessa tutkittavaan asiaan. Koska tutkimuskysymysten kannalta ei ollut olennaista kerätä tietoa naisten tekemistä rikoksista tai mahdollisista traumaattisista kokemuksista, tutkimukseen osallistuminen ei todennäköisesti aiheuttanut tutkittaville ahdistuneisuutta.

Vanhemmuus ja erityisesti sen mahdolliset ongelmat ja tuen tarpeet ovat hyvin henkilökohtaisia ja tunnelatauneita asioita. Vankilaolosuhteissa haastattelujen toteuttaminen yksilöhaastatteluna näyttäytyi parhaana tapana saada äidit osallistumaan tutkimukseen ja jakamaan kokemuksiaan. Haastattelut toteutettiin ilman vankilan henkilökunnan läsnäoloa, jotta haastattelutilanne tuntuisi mahdollisimman luottamukselliselta. Haastatelluilla henkilöillä on usein taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia ja on mahdollista, että tätä tutkimuksen luotettavuutta heikentävää ilmiötä esiintyi myös äitien kertoessa kokemuksistaan (Hirsjärvi ym. 2009, 206). Koska haastatteluun osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen, voidaan tämän ilmiön olettaa olevan vähäinen.

Vanajan vankilan perhetyön ohjaaja ja tutkimuksessa yhdyshenkilönä toiminut Mia-Riikka Tyni kertoi osalle haastateltavista tutkimuksesta ja sopi osallistumisesta. Kävimme myös henkilökohtaisesti esittäytymässä ja kertomassa tutki-

muksesta Vanajan osaston talokokouksessa, jonka jälkeen äideillä oli mahdollisuus ilmoittautua haastatteluun (LIITE 2). Kiinnostuneita oli enemmän kuin enakkoon arvioitiin, mutta vaatimus alaikäisistä lapsista karsi tutkimukseen osallistujien määrää. Haastatelluista äideistä noin puolet oli kuullut tutkimuksesta perhetyön ohjaajalta ja loput ilmoittautuivat esittelytilaisuuden jälkeen. Haastattelut toteutettiin kahtena päivänä keväällä 2010 ja yksittäinen haastattelu kesti puolesta tunnista tuntiin.

Erilaisista haastattelumenetelmistä teemahaastattelu sopi parhaiten naisvankien kanssa käytettäväksi, sillä se on puolistrukturoituna menetelmänä muihin haastattelumenetelmiin nähden vapaamuotoinen ja mahdollistaa lisä- ja jatkokysymysten tekemisen. Teemahaastattelussa asiat, joista tietoa kerätään muodostavat teemoja. Jokaisen haastateltavan kanssa käsitellään kaikki teemat ja niihin liittyvät alakysymykset, mutta haastattelut voivat painottua niihin teemoihin, joista haastateltavalla on eniten kokemuksia. Haastateltujen äitien tilanteissa oli suuria eroja, joten strukturoidummassa haastattelussa osa äideistä olisi saattanut turhautua kysymyksistä, jotka hänen tilanteessaan eivät ole mielekkäitä. Haastattelurungon (LIITE 3) kolme tutkimuksen kannalta keskeisintä teemaa olivat oma äitiys, äitiys vankeusaikana ja äitiyden tukeminen. Alakysymyksillä, sekä haastattelutilanteessa luontevasti syntyneillä jatkokysymyksillä pyrimme keräämään tutkimusaineiston, josta voitiin hahmottaa vastauksia tutkimuskysymyksiin.

Haastattelutilanteessa naisille kerrottiin tutkimuksesta, haastattelun luottamuksellisuudesta ja painotettiin, että tutkimuksesta ei voi päätellä osallistujien henkilöllisyyttä ja tutkimusaineisto tullaan säilyttämään ja lopulta hävittämään niin, etteivät ulkopuoliset pääse siihen käsiksi. Suostumus haastatteluun pyydettiin kirjallisena (LIITE 4). Tutkimuksen eettisyyteen kiinnitettiin kaikissa tutkimuksen vaiheissa erityistä huomiota, sillä vankeus voidaan luokitella araksi tutkimusaiheeksi. Aineiston analysoinnissa hyödynnettiin sisällön analyysia, joka on laadullisen aineiston perusanalyysimenetelmä. Teemahaastattelut litteroitiin ja litteroitu aineisto teemoiteltiin käsittelyn helpottamiseksi. Aineistolähtöisessä sisällön analyysissa edetään empiirisestä aineistosta tulkinnan ja päättelyn avulla kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin ja tuloksista esitetään empiirisestä aineistosta

muodostetut aineistoa kuvaavat teemat. Johtopäätöksissä pyritään ymmärtämään, mitä asiat haastatelluille merkitsevät. Tutkittavia pyritään ymmärtämään heidän omasta näkökulmastaan analyysin kaikissa vaiheissa. (Tuomi & Sarajärvi 2006, 115)

Tutkimusta taustoitettiin sekä psykologisen, että sosiologisen ja juridisen tiedon avulla. Kehitys- ja persoonallisuuspsykologiaan painottuvia teorioita on hyödynnetty äitiysidentiteetin ja vanhemmuuden sisältöjen tarkastelussa. Sosiologiaan perustuvaa tietoa puolestaan käytettiin rikollisuuden ja naiseen kohdistuvien sosiokulttuuristen odotusten taustatietona. Lisäksi vankeusrangaistuksia, vankien kohtelua ja lapsen asemaa sääteleviä sopimuksia ja lainsäädäntöä hyödynnettiin tutkimuksessa.

6.2 Aiemmat tutkimukset

Tutkimuksessa huomioidaan aikaisemmat Yliopisto- ja ammattikorkeakoulutuksen tutkimukset tuloksineen. Tarkoituksena ei ole esittää aiemmin saatuja tutkimustuloksia uudelleen, vaan täydentää niiden tuottamaa tietoa naisten äitiydestä vankeusaikana Vanajan osaston äitien kokemuksilla ja näkemyksillä. Naisvankeja on Suomessa ja kansainvälisestikin tutkittu suhteellisen vähän. Vanajan osasto on olemassa olevissa tutkimuksissa hyvin edustettuna ja moniin tätäkin tutkimusta taustoittaneista suomalaisista naisvankitutkimuksista on kerätty aineistoa Vanajan osastolta.

Tarja Pösö tarkasteli naisten rikollisuutta ja naisvankeja vuonna 1986 julkaisussa tutkimusraportissa Naisesta naisvanki, näkökulmia naisten rikollisuuteen. Pösön tutkimustuloksia on käytetty tutkimuksessa vertailukohtana viimevuosien naisvankeja koskevalle tilastotiedolle. Vuonna 1999 julkaistiin Katja Aareskosken ja Hanna Koskisen Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehdon pro gradu -tutkielma Naisvankien kertomuksia äitiydestä, jossa tarkasteltiin Hämeenlinnan keskusvankilan ja Vanajan avosaston naisvankien kokemuksia äitiydestä. Vankilan perheitä tukevaa toimintaa on kuitenkin alettu nostaa esiin ja kehittää vasta 2000-luvulla.

Naisvankien vanhemmuutta vankeusaikana on tarkasteltu Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitoksen selvityksessä *Lapset vankilassa, selviytyminen lapsista, jotka viettävät varhaislapsuuttaan vankilassa vangitun vanhemman kanssa* (Enroos, Pösö & Vierula 2006). 2000-luvulla on myös sosiaalialan ammattikorkeakoulutason tutkimuksissa tarkasteltu muun muassa vankien vanhemmuutta, vankilan perhetyötä ja Vanajan osaston äiti-lapsi-osaston äitien vanhemmuutta.

7. ÄITIEN KOKEMUKSET

Haastattelimme kahdeksaa Vanajan osaston vankia, joilla kaikilla oli ainakin yksi alaikäinen lapsi. Vankilan perhetyö kohdistuu Vanajan osastolla lähinnä naisiin, joilla on alaikäisiä lapsia, joten myös tutkimusta varten haastateltavat oli luontevaa rajata tähän ryhmään kuuluviin äiteihin. Kaikilla haastatelluista oli enemmän kuin kaksi lasta. Lasten lukumäärä vaihteli kahdesta kahdeksaan. Haastateltavista viidellä oli myös täysi-ikäisiä lapsia, jotka asuivat omillaan. Haastateltavien ikäjakauma oli suuri ja muutamalla oli jo lapsenlapsia. Yksi haastateltavista kuului etniseen vähemmistöryhmään ja yksi oli muuttanut Suomeen muualta aikuisena. Haastateltavien joukossa oli myös vankeusrangaistustaan perheosastolla suorittava äiti, jolla oli kuitenkin lapsi tai lapsia myös siviilissä. Osa äideistä oli menettänyt lastensa huoltajuuden jo ennen vankeusrangaistusta. Vain kahden naisen lasten huollosta vastasi tai oli vastannut lasten isä. Alle 10-vuotiaat lapset oli äidin vankeusrangaistuksen ajaksi poikkeuksetta sijoitettu sukulaisten luo tai lähipiiriin. Murrosikäiset lapset oli lähes kaikki sijoitettu lastensuojelulaitoksiin ja sijaisperheisiin

7.1 Perhe ja lasten huolto äidin vankeusrangaistuksen aikana

Haastateltavilta kysyttiin keiden he katsovat kuuluvan perheeseensä. Sukulaisuus tai parisuhde ei ollut vaatimuksena. Neljä haastateltavaa kertoi perheeseensä kuuluvan itsensä lisäksi vain lapset. Kahdella oli avio- tai avopuoliso. Haastateltavat eivät maininneet eri kotitaloudessa asuvia, puolison aiemmassa suhteessa syntyneitä lapsia perheenjäsenikseen, vaikka välit muuten koettiin hyväksi. Kaksi haastatelluista mainitsi perheenjäsenikseen muitakin kuin samassa taloudessa asuvia henkilöitä. Lasten sijaisperhe, lapsen kummi, isoäiti ja läheinen sukulainen ja lastenlapset mainittiin perheenjäseninä.

Haastateltavistamme suurin osa oli suorittamassa pitkää vankeusrangaistusta. Tuomioiden pituuden vaihtelivat kahdesta vuodesta ja kahdeksasta kuukaudesta kahdeksaan vuoteen ja kuuteen kuukauteen. Vanajan osasto on avolaitokse-

na vapauteen valmentava osasto ja kaikki haastateltavat olivatkin suorittaneet osan tuomiostaan suljetussa laitoksessa. Vanajan osastolla siirryttiin suorittamaan tuomion viimeiset kuukaudet. Valvottu koevapaus tai vapautuminen hämmötti jo kaikilla.

7.2 Äitiys, äitiyden ihanne ja lähtöperheestä saatu malli

Oman äitiyden pohdintaa alustettiin kysymällä haastateltavilta millaisia asioita he pitävät äitiydessä ja vanhemmuudessa tärkeinä. Haastateltavat ajattelivat läheisyyden ja rakkauden antamisen olevan äidin roolissa keskeisintä. Yksi äiti kertoi avoimuuden, rehellisyyden ja ymmärtäväisyyden muodostavan pohjan hyvälle vanhemmuudelle. Huolehtivaisuus, kunnioitus, lasten tukeminen ja yhdessä lasten kanssa tekeminen mainittiin myös tärkeiden asioiden joukossa. Kolme äitiä kertoi rajojen asettamisen ja niiden lapselle luoman turvallisuuden tunteen olevan olennaista vanhemmuudessa. Haastateltavistamme kaksi äitiä koki oman kulttuurin ja tapojen siirtämisen lapsille sekä yleisten käyttäytymissääntöjen opettamisen tärkeäksi. Vanhemmuuden roolikarttaa (Helminen & Iso-Heiniemi 1999) soveltaen äitien vanhemmuudessa tärkeimmiksi kokemat asiat asettuvat rakkaudenantajan, rajojen asettajan ja elämän opettajan toimintaroolien alaisuuteen.

Koska vanhemmuuteen ja kasvatukseen liittyvät tiedot, taidot ja asenteet siirtyvät usein tietoisesti tai tiedostamatta sukupolvelta toiselle, kysyimme naisilta myös millaisia asioita he ovat oppineet omilta vanhemmiltaan. Elämän opettajan ja ihmissuhdeosaajan rooleihin liittyvät tekoroolit korostuivat äitien vastauksissa. Omien vanhempien mainittiin opettaneen tapakulttuuria ja yleisiä käyttäytymissääntöjä. Nämä asiat mainittiin myös vanhemmuuden tärkeinä asioina. Lähtöperheen kulttuuri, arvot ja asenteet siirtyvät ja ne usein myös tietoisesti halutaan siirtää sukupolvelta toiselle. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999.)

”Kaikkien ihmisten kanssa pitää tulla toimeen, eikä saa minkäänlaista riitaa aiheuttaa.”

Haastateltava 3

Yksi äideistä kertoi lähtöperheessään olleen runsasta päihteiden käyttöä. Haastateltava oli lapsuudessaan välillä joutunut ottamaan vastuuta aikuisille kuuluvista tehtävistä ja velvollisuuksista perheessä. Hän halusi kuitenkin tarjota lapselleen erilaiset lähtökohdat. Tässä tapauksessa haastatellun äidin kokemukset omasta lapsuudestaan toimivat esimerkkinä sellaisesta vanhemmuudesta, jota hän itse ei halunnut toteuttaa (Nousiainen 2004, 85).

”En toivo omille lapsille samaa, et lapsi joutuu astua semmosii aikuisen kenkii. Saa kasvaa turvassa ja rakkaudessa.”

Haastateltava 1

Haastateltavista yksi kertoi toistaneensa vanhemmuudessaan omasta lapsuudestaan oppimiaan toimintatapoja huomaamattaan. Hän oli havahtunut asiaan vasta läheisen sukulaisen sanottua hänelle siitä. Haastateltava kertoo toimineensa lapsen kanssa mekaanisesti ja kylmästi rutiineja noudattaen.

”(Olin) Ollu tosi kovakourane ja raju. Mut mä sain sen katkastuu. Sen jälkeen tuli sanottu lapsille, et nyt äiti lähtee meneen, et on pakko lähtee tästä.”

Haastateltava 4

Omilta vanhemmilta ja perheeltä saatu tuki koettiin tärkeäksi voimavaraksi. Osa haastateltavista kertoi vankeusajan lähentäneen suhdetta omiin vanhempiin. Menneiden tapahtumien käsittely oman perheen kanssa oli ollut yksi välien lämpenemiseen johtanut tekijä. Se, että perhe ei ollut hylännyt rikoksesta ja tuomiosta huolimatta oli suuri voimavara haastateltaville.

7.2.1 Äitiyden vahvuudet ja ilonaiheet

Toisena tutkimuskysymyksenä oli millaista tukea äidit kaipaavat vankeusrangaistuksen aikana. Tämän selvittämiseksi äideiltä kysyttiin mitkä asiat he kokevat vahvuuksiksi vanhemmuudessaan ja mikä tuottaa heille iloa. Haastateltavilta kysyttiin myös, millaisiin asioihin ja tilanteisiin he kokevat tarvitsevansa tukea tai apua vanhemmuudessaan.

Vahvuuksikseen haastatellut äidit listasivat monenkirjavan joukon asioita. Kysymyksen asettelu antoi vastauksille paljon tilaa, mikä näkyi myös mainittujen asioiden moninaisuudessa. Kolme haastateltavaa halusi korostaa tuntevansa suurta ylpeyttä lapsistaan, sillä heistä oli kasvanut, tai on kasvamassa äitien mielestä kunnollisia ja tasapainoisia, eikä heillä ole suuria ongelmia. Äitiys ja vanhemmuuden kasvatustehtävä koettiin onnistuneeksi, kun lasten tulevaisuus näytti hyvältä. Lapset ja äitiys tuottivat iloa pelkällä olemassaolollaan, mutta myös äitiydessä ja vanhemman kasvatustehtävässä onnistuminen tuotti haastateltaville mielihyvää. Kolme äitiä mainitsi rajojen asettamisen ja niistä kiinni pitämisen vahvuudekseen. Äiti on perheen pää, joka pitää lapset ruodussa.

”Mä oon toisaalta semmonen matriarkka.”

Haastateltava 7

Vanhemmuuden roolikartassa (1999) rajojen asettajana vanhemman tulisi taata lapsen fyysinen koskemattomuus, luoda turvallisuudentunnetta, huolehtia sääntöjen ja sopimusten noudattamisesta, kyetä sanomaan ei, huolehtia vuorokausirytmistä ja asettaa myös omat rajansa. Kaikkien näiden rajojen asettajan teko-roolien toteuttaminen ei vankilasta käsin ole mahdollista. Vanajan osastolla äidit voivat käyttää puhelinta melko vapaasti, mutta varsinkin nuorempien lasten kanssa pelkkä ohjeistaminen ja keskustelu ilman fyysistä läsnäoloa eivät riitä roolikartan mukaisen rajojen asettajan roolin toteuttamiseen. Vankilasta käsin äidin olisi kuitenkin pyrittävä luomaan lapselle turvallisuuden tunnetta osoittamalla, ettei erossa olostakaan huolimatta ole hylännyt lasta. Äitien tulisi myös roolikarttaa mukaillen välttää lupaamasta lapselle sellaisia asioita, joiden toteutumisesta eivät voi olla täysin varmoja. Rajojen asettajan roolissa vankeusrangautusta suorittavan äidin on sopeuduttava siihen, että joku muu tahon vastaa aina-

kin osittain lapsen hullosta ja kasvatuksesta. Vankeusrangaistus vaikuttaa äidin mahdollisuuksiin toimia rajojen asettajana siviilissä oleville lapsilleen. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999.)

Vanhemmuudessa ja äitiydessä yleisesti tärkeäksi mainittu läheisyys ja huolehtivaisuus olivat kahdelle äidille vanhemmuuden vahvin osa-alue. Osa äideistä koki vankeustuomiostaan huolimatta onnistuneensa siirtämään lapsilleen hyviä elämänarvoja. Eräs äiti kertoi vahvuksiensa olevan ymmärtäväisyys ja vankeustuomionsa aikana, erityisesti päihteiden käytön lopettamisen jälkeen, äitiyteen tullut rehellisyys. Hän koki olevansa kasvattajana ja äitinä kärsivällinen ja ottavansa lapsen tarpeet ja mielipiteet huomioon. Äiti kuitenkin pohti samassa yhteydessä myös kasvatustyyliä kääntöpuolta. Haastateltu äiti tiedosti, että liiallinen joustaminen lasta koskevilla säännöillä ja rajoilla voi kääntyä lapselle haitalliseksi.

”Mulla on pitkä pinna. Mut se ei oo niin vahvuus, että se voi olla huonokin.”

Haastateltava 4

Äideistä yksi mainitsi kokevansa vahvuudekseen lasten kanssa yhdessä tekemisen. Äitien vanhemmuuden vahvuuksiksi kokemat asiat ja äitiydessä iloa tuottavat asiat olivat odotetusti hyvin samankaltaisia. Läheisyyteen ja yhdessä oloon liittyvät äitien puheissa arjen pienet asiat. Tapahtumat, kuten lapsen oppimat uudet taidot, tai lapselta saadut rakkauden osoitukset, tuottivat eniten iloa yli puolelle haastateltavista. Näitä pieniä, arkisia asioita, äidit eivät vankeusaikana pääse kokemaan lapsen kanssa kuin tapaamisten ja lomien aikana. Iloa tuottaviksi asioiksi haastatellut äidit mainitsivat tässäkin yhteydessä lasten menestymisen tai ainakin elämässä pärjäämisen äidin tilanteesta huolimatta. Äiti kokee onnistuneensa vanhemman tehtävässään, kun lapsen asiat ovat kunnossa ja hän voi hyvin. Haastateltujen kertomuksissa vanhemmuuden kasvatustehtävässä onnistuminen, kunnollisten kansalaisten kasvattaminen, on haastatelluille naisillekin Kulmalan ja Vanhalan ilmaisua mukaillen eräänlainen ihmisarvon mittari (Kulmala & Vanhala 2004, 103).

7.2.2 Äitien kokemukset tuen tarpeesta

Haastateltavista kuusi kokee tai on vankeusrangaistuksen aikana kokenut tuen tarvetta vanhemmuuteensa jollakin osa-alueella. Äidit, jotka eivät kokeneet erityistä tuen tarvetta olivat lähes täysi-ikäisten lasten vanhempia ja äidit tiesivät lastensa asioiden olevan kunnossa. Äidit kertoivat tarvitsevansa tukea ja neuvoja tiukkuuteen, jämäkkyuteen ja johdonmukaisuuteen kasvattajana. Vanhemman rooli rajojen asettajana ja turvallisena aikuisena koettiin haastavaksi. Varsinkin murrosikäisten nuorten vanhemmat pohtivat omia taitojaan ja toimintaansa kasvattajana. Rajojen asettaminen ja niiden noudattamisesta vastaaminen on vankilasta käsin haastavaa, ellei jopa mahdotonta. Murrosikäiset nuoret etsivät omaa identiteettiään ja kapinoivat aikuisten auktoriteettia, asenteita, arvoja vastaan ja tarvitsevat vanhempaa erityisesti rajojen asettajana, ihmissuhdeosaajana ja elämän opettajana (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 23).

”Semmonen vanhempana oleminen, kun nyt on tyyliin kaverina.”

Haastateltava 5

Edeltävän sitaatin äiti kokee, että hänen pitäisi olla jämäkempi ja johdonmukaisempi vanhempi. Vankeusrangaistuksen aikana lasten kanssa vietetty aika on vähäistä ja siitä halutaan usein tehdä mahdollisimman mukavaa kaikkien kannalta. Murrosikäisten äitinä hän on huomannut välttelevänsä rajojen asettamista ja asioiden kieltämistä. Äiti tunnistaa itsessään Beaumrindin käsitteitä käyttäen sallivan vanhemmuuden piirteitä (Pulkkinen 1994, 35). Silloin kun äidillä on vain vähän aikaa lapsilleen, rajojen asettaminen saattaa olla vaikeaa. Joskus äidin omat voimavarat ovat niin lopussa, että hän ei yksinkertaisesti jaksa vetää rajoja (Juvakka, E. 2000,23). Vankiäidit kuvasivat väsymistään ja huolta omasta jaksamisestaan, joten konfliktien välttely lasten kanssa voidaan ymmärtää myös tästä näkökulmasta.

Yksi haastateltavista koki tarvitsevansa tukea tavalliseen lapsen kanssa olemiseen. Pitkä vankeusrangaistus lasten ollessa vielä pieniä vieraannuttaa äidin helposti lapsistaan. Varhaislapsuudessa ja leikki-iässä vanhemman rooleissa korostuvat huoltajan, rakkauden antajan ja ihmissuhdeosaajan roolit, mutta myös johdonmukaisesti toteutettu rajojen asettajan tehtävä. Pieni lapsi tarvitsee

aikuista konkreettisesti niin fyysisen kuin psyykkisen hyvinvointinsa turvaamiseksi. Äidin ollessa poissa joku muu aikuinen huolehtii tästä tehtävästä.

Tuki vapautumisen jälkeiseen arkeen lasten kanssa koettiin tärkeäksi. Haastattelussa esiin nousi myös äitien huoli omasta jaksamisestaan. Äidit kertoivat väsyvänsä vanhemman roolissa varsinkin vankeusaikana, jolloin mahdollisuus vaikuttaa lasten asioihin on rajoitettua. Jaksamisen vuoksi kaivattiin tukea.

7.2.3 Sosiaaliset verkostot ja vertaistuki vanhemmuuteen

Sosiaalisten verkostojen tärkeys ihmisen hyvinvoinnin kannalta on yleisesti tiedostettu asia. Vanhemmuus on naisen elämässä keskeinen kehitystehtävä ja äidin rooli heijastuu kokonaisvaltaisesti naisen identiteettiin. Vankeusaikana äiti ei pysty toteuttamaan vanhemman rooliaan samaan tapaan kuin siviilissä. Tilanne on raskas sekä äidille että lapsille. Äiti saattaa kokea, että hänen on oltava lapsensa silmissä vahva ja kyettävä rohkaisemaan ja tukemaan. Totuus kuitenkin on, että vanhemman vankeusrangaistus heijastuu väistämättä perheenjäseniin ja läheisiin. On tärkeää, että nainen voi keskustella tuntemuksistaan ja tilanteestaan toisten aikuisten kanssa. Omien kokemusten jakaminen ja neuvon vastaanottaminen läheisiltä on myös luonnollinen osa vanhemmuutta. Tällainen vertaistuki tukee jaksamista ja ylläpitää vankilan ulkopuolisia sosiaalisia suhteita.

Kysyimme haastateltavilta heidän sosiaalisesta verkostostaan ja siitä, onko heillä henkilöitä, joiden kanssa keskustella vanhemmuuteen liittyvistä asioista. Kahdeksan haastateltavamme joukossa oli kaksi, jotka kertoivat, ettei heillä juuri ole ystäviä tai läheisiä siviilissä. Vuonna 2002 vankiperheiden tuentarpeen selvittämiseksi haastatellut vankilapsykologit tunnistivat myös tukiverkostojen vähäisyyden ja irrallisuuden vangeille tyypilliseksi ongelmaksi (Perhetyöryhmän mietintö 2003, 18–19). Äidit, joilla ei ollut läheisiä ihmisiä keskustelivat vanhemmuudestaan lähinnä ammattihenkilöiden, kuten perhetyön ohjaajan, psykoterapeutin, sosiaalityöntekijän tai papin kanssa. Muut haastateltavat mainitsivat tärkeimmiksi sosiaalisiksi suhteikseen omat vanhempansa, sisaruksensa, puoli-

son, läheiset sukulaiset kuten isovanhemmat tai kummit ja ystävät. Heidän kanssaan myös keskusteltiin vanhemmuuteen liittyvistä asioista. Haastateltavat äidit kertoivat keskustelevansa vanhemmuuteen liittyvistä asioista mieluiten lähipiirin äitien kanssa. Vanhemmuudesta puhuttiin mieluiten sellaisten henkilöiden kanssa, joilla on tai on ollut samanikäisiä lapsia kuin haastateltavilla.

7.3 Äitiys vankeusaikana

Vankeusrangaistuksen aikana äidit ovat väistämättä erossa lapsistaan. Joskus lapset voidaan sijoittaa sukulaisten tai läheisten luo. Aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista tai lapsen edun mukaista. Toisaalta vanhemmuudessa on saatanut olla ongelmia jo ennen äidin vankeustuomiota ja lapset eivät ole olleet äidin huollettavana vankeusrangaistuksen alkaessa. Varsinkin äidin suorittaessa pitkää vankeusrangaistusta tilanne saattaa vaikuttaa lapsen elämään huomattavasti.

Haastateltavamme kokivat äitiyden vankeusaikana ristiriitaisesti. Toisaalta vankeusaika koettiin vanhemmuuden kannalta raskaaksi. Lapsista erossa oleminen ja erkaantuminen lasten arjesta tuottivat turhautumisen ja voimattomuuden tunnetta. Varsinkin tilanteet, joissa lapsella oli ongelmia tai hänen elämässään tapahtui suuria muutoksia, olivat äitien kertoman mukaan vaikeita. Tiedonkulku lapsen sijoituspaikan ja vankilan välillä kestää oman aikansa. Poistumisluvan saaminen lapsen asioiden selvittämistä varten ei ole aina mahdollista lyhyellä varoitusaikalla. Kaikki Vanajan osaston haastateltavat äidit olivat suorittaneet osan tuomiostaan suljetussa laitoksessa. Haastateltavat puhuivat paljon ”kivitalon” vähäisempien yhteydenpitomahdollisuuksien vaikutuksista äidin ja lasten suhteeseen. Tuen ja neuvojen antaminen lapselle koettiin varsinkin suljetusta laitoksesta käsin hankalaksi.

”Tän sijotetun lapsen suhteen oli tosi hankalaa (vankeusajan)alussa. Mä en sillo uskaltanut ottaa esiin näitä asioita. Mä en niinku puuttunu hänen asioihin, ku mä koin, että kun mä oon vankilassa, niin mul ei oo mitää oikeutta. Tässä vaiheessa on jo näkemys muuttunu, kun mä oon nähny näitä muitakin ihmisiä, kun mä en oo se ainoa, joka on semmosessa tilanteessa. Omasta päästä on tullt se ajatus et oon rikollinen, eikä mun pidä puuttua.”

Haastateltava 2

Osa äideistä kertoi itsetuntonsa ja sitä kautta itseluottamuksensa vanhempana ja rajojen asettajana kärsineen. Rajojen asettaminen ja hankalista asioista lasten kanssa puhuminen olikin äitien kertomuksissa ongelmallista. Myös vankilapsykologit nostivat vaikeudet asioista puhumisessa vankien ja heidän perheidensä yleiseksi ongelmakohtaksi perheiden ongelma-alueita kartoittavissa haastatteluissa (Perhetyöryhmän mietintö 2003). Useampi haastateltava tunnisti itsessään halun miellyttää lastaan ja korvata poissaoloaan päästämällä lapsi helpommalla. Haastateltavien tilanteet vaihtelivat paljon. Toiset olivat hyvinkin paljon tekemisissä lastensa ja heistä huolehtivien henkilöiden kanssa. Toisten mahdollisuutta osallistua lastensa elämään oli lastensuojeluviranomaisten toimesta rajoitettu. Myös tämä näkyi äitien kertomuksissa vankeusajan vaikutuksista vanhemmuuteen.

”On se (vankeusrangaistus) vaikuttanut tosi paljon. En tiedä mitä laps tekee päivittäin. En tiedä mitään sen jutuista. En osaa ees puhua niistä puhelimessa. Ei osaa puhu puhelimessa muuta kun et rakastaa rakastaa. Siinä on oikeestaan kaikki. Mitä kuuluu ja rakastaa rakastaa.”

Haastateltava 4

”Rajat on hirveen vaikee asettaa kun on ite vankilassa. On kauheen vaikee sanoo ei asioihin, vaikka jotenkin tietää, et se pitää sanoo. Se on tosi hankalaa. Sitä haluaa kuitenkin miellyttää lasta, silloin harvoin kun sitä näkee. Kuitenkin sun pitäis olla se perheen pää.”

Haastateltava 5

”Kyllä se (äitiys vankilassa) on vaikeeta. Viranomaiset on niinku (sitä mieltä, että) lasten paikka ei oo niinku vankilaan tulla katsomaan.”

Haastateltava 6

Kolme äideistä koki vankeustuomiolla ja vankeusajalla olleen myös myönteisiä vaikutuksia omaan vanhemmuuteensa. Äitien kertomuksissa varsinkin päihteidien käytön lopettaminen vankeustuomion aikana koettiin hyvänä asiana, joka luonnollisesti paransi suhdetta lapsiin. Vankeusaikana äideillä on aikaa pysähtyä miettimään suhdettaan lapsiinsa ja omaa vanhemmuuttaan. Vankeusaikana pyritään vaikuttamaan vangin ajatteluun, toimintatapoihin ja tällä tavoin ehkäistään uusintarikollisuutta. Naisvankien kohdalla perhesuhteet ja vanhemman rooli ovat usein rikoksetonta elämää vahvistavia asioita.

”Nyt sitä on alkanut arvostamaan miten tärkeää äitiys on.”

Haastateltava 8

”No tää on ehkä vaikuttanut aika positiivises miele. Mä oon lopettanut päihteet. Mä oon pystynyt rehellisesti kertomaan mun lapsille niistä päihteistä, päihhteitten käytöstä ja oon tullu avoimemmaks. Paljon avoimemat välit, koska mulla ei oo enää mitään salattavaa. Tietenkin kun on niin kauheen pitkä tuomio, niin se on negatiivinen asia.”

Haastateltava 5

”Vankeusaikana on tullu mietittyä näitä asioita. Miten ois voinu tehdä toisin ja niinku tulevaisuudessa mitä voi tehdä toisin. Se on pysäyttänyt miettimään, ihan todellakin. Suhde lapsiin ei ole enää itsestäänselvyys.”

Haastateltava 2

Vankiäidit kertoivat ikävän ja tietynlaisen syyllisyyden lisäksi myös häpeän tunteistaan. Häpeän tunteeseen liittyviä pelkoja oli monenlaisia. Sosiaalisten verkostojen taholta tulleita asenteita ja reaktioitaan pelättiin niin suhteessa itseen kuin lapseen. Osa äideistä ei ollut kertonut vankeusrangaistuksestaan kaikille sukulaisilleen. Osa äideistä oli huolissaan lasten kaveripiirin suhtautumisesta, jos tieto lapsen äidin vankeusrangaistuksesta kantautuu toisten lasten korviin. Äidit pelkäsivät lastensa ja läheistensä joutuvan kärsimään tilanteensa takia.

”Enemmänkin pelkään, et miten lapselle käy, jos siellä saadaan tietää, että äiti on vankilassa.”

Haastateltava 8

Äitien huoli on perusteltua, sillä yhteisö, jossa äiti perheineen elää saattaa suhtautua vangin perheeseen tuomitsevasti (Siltala 1995). Vankeusrangaistukseen ja rikollisuuteen sosiaalisesti ja kulttuurillisesti liitetyt asenteet heijastuvat usein myös vankeusrangaistukseen tuomitun perheeseen. Viranomaistahojen pelättiin kohtelevan vankilassa olleita naisia eriarvoisesti, myös lasten suhtautuminen vankilasta vapautuvaan äitiin mietitytti haastateltuja äitejä. Lasten menettäminen juuri sosiaaliviranomaisten tiukemman seurannan takia oli yleinen pelko.

”Kun sä lähet vankiasta äidiks tonne, niin kyllähän se pelottaa kuinka paljon tarkkaillaan. On sitä kuitenkin silmätikkuna jonkin aikaa, ennen kun sen luottamuksen saa kunnolla.”

Haastateltava 8

Vankeusrangaistuksen pelättiin leimaavan ja mustamaalaavan omaa vanhemmuutta ja naiseutta. Maineen menettämisen pelko ja leimatuksi tuleminen olivat keskeisimmät huolenaiheet. Äidit myös kertoivat häpeän ja alemmuuden tunteiden heijastuvan omaan vanhemmuuteensa. He kokivat olevansa vähemmän oikeutettuja puuttumaan lastensa asioihin ja kuvasivat tätä oman itsetuntonsa heikkenemisenä.

”Täältä vankilasta käsin on aika hankalaa (kasvattaa ja neuvoa lapsia), kun itsetunto on kärsinyt. Ei sitä oikeen sillä lailla pysty, eikä voi antaa neuvoja.”

Haastateltava 2

Itsetunnon heikkeneminen näkyi vapautumiseen liittyvissä huolenaiheissa. Omasta jaksamisesta murrosikäisten lasten kanssa oltiin epävarmoja. Pelko vanhoihin käyttäytymismalleihin, kuten päihteidenkäyttöön palaamisesta, nousi huolenaiheeksi. Äidit kokevat tarvitsevänsä tukea, joka vahvistaisi päihteettömyyttä, vapautumisen lähestyessä ja sen jälkeen arkielämässä. Myös vangiksi leimaantumisen pelättiin estävän työllistyminen siviilissä ja näin vaikuttavan perheen taloudelliseen tilanteeseen.

”Ei se oo sellanen asia mitä kannattaa mainostaa. Se on niinku häpeä. Kun hakee jotain työtä, kun kuitenkin taustoja tutkitaan, niin mite sitä pysyy. Riittääkö mulla rohkeutta mennä suoraan kertomaan tästä asiasta.”

Haastateltava 2

7.3.1 Yhteydenpito lapsiin ja tapaamiset

Vankeusaikana äiti on fyysisesti erossa lapsistaan usein pitkiäkin aikoja. Perhesuhteita ylläpidetään puhelimitse, kirjeitse, vierailujen, perhetapaamisten ja lomien avulla. Vanajan osastolla vangeilla on mahdollisuus käyttää omaa matkapuhelinta. Haastateltavamme kokivat tämän hyvänä asiana. Kahdeksasta haastateltavasta seitsemän kertoi olevansa päivittäin puhelimitse yhteydessä lapsiinsa. Yksi haastateltavista kertoi pitävänsä opiskelupaikkansa tietokoneella yhteyttä lapseensa. Kukaan ei maininnut kirjeenvaihtoa yhteydenpitotapana. Äidit kertoivat pitävänsä hieman enemmän yhteyttä alaikäisiin lapsiin, kuin täysi-ikäisiin. Lapsesta huolehtivaan henkilöön tai lapsen sijoituspaikkaan yhteyttä pidettiin säännöllisesti, mutta selvästi vähemmän.

Sijoituspaikkojen suhtautumisessa vankivanhemman ja lapsen yhteydenpitoon oli tapauskohtaisia, ilmeisesti vangin taustasta ja tilanteesta johtuvia eroja. Haastateltavistamme kaikki pitivät puhelimitse tapahtuvaa yhteydenpitoa lasten kanssa riittävänä. Vanajan osaston henkilökunnan koettiin tukeneen ja autta-
neen yhteydenpidossa. Haastateltaviemme joukossa oli äitejä, joilla lasten tapaamista oli rajoitettu lastensuojeluviranomaisten toimesta. Yhteydenpito tapahtui vain puhelimitse. Tällaisessa tilanteessa oleva äiti pohdiskeli perinteisen pu-

helun lisäksi web-kameran käyttömahdollisuutta yhteydenpidossa. Hän koki lapsen näkemisen todella tärkeäksi. Lisäksi pitkään suljetussa laitoksessa vankeusrangaistustaan suorittaneet äidit puhuivat myös suljetun laitoksen ja avolaitoksen vierailu, perhetapaamis- ja muun yhteydenpidon eroista.

”Vankilassa (Suljettu laitos) on niin vaikee puhua lasten kanssa. Siis niinku ajallisesti. Se on se joka toinen päivä, se kymmenen minuuttia, joissakin laitoksissa viis minuuttia. Se on mahdotonta minkäänlainen kommunikointi siinä. Avolaitoksissa se on ihan eri juttu.”

Haastateltava 4

Lomiin oikeutetuilla vangeilla on yksi kolmen vuorokauden loma kahden kuukauden aikana. Vangilla on mahdollisuus kahden vuorokauden mittaiseen perhetapaamiseen lasten kanssa kerran kuukaudessa. Perhetapaamisia saavat Vanajan osastolla pääsääntöisesti ne vangit, joilla ei vielä ole mahdollisuutta poistumislupaun. Lisäksi lapset voivat mahdollisuuksien mukaan tavata äitiään vankilan vierailuaikoina. Pitkät välimatkat lasten asuinpaikan ja äidin sijoitusvankilan välillä vaikeuttavat lasten vierailuja. Alaikäinen tarvitsee yleensä kuljetuksen tai ainakin saattajan. Aina lapsen huollosta vastaava taho tai äiti itse ei halua lapsen vierailevan vankilassa.

Haastateltavistamme osa oli oikeutettu kolmen vuorokauden poistumislupaun kahden kuukauden aikana ja he tapasivat lapsiaan näiden lomien aikana. Poistumislupaun oikeutetuista äideistä osa tapasi lapsiaan lomien lisäksi myös perhetapaamisissa. Vain yksi äideistä tapasi lapsiaan ainoastaan perhetapaamisissa. Kaksi haastatelluista äideistä ei ollut tavannut siviilissä olevia lapsiaan vankeusaikana. Toinen heistä kertoi lastensuojeluviranomaisten kieltävän äidin tapaamisen. Etnistä vähemmistöryhmää edustava haastateltava kertoi lasten tapaamisen vankilassa olleen joskus mahdotonta kulttuuriin liittyvien tekijöiden takia.

Haastateltavat äidit vertailivat suljettujen laitosten ja Vanajan osaston perhetapaamis- ja vierailutiloja. Äidin sijoitusvankilalla on suuri vaikutus lasten tapaamiskertojen määrään ja tapaamistilanteisiin. Suljetussa laitoksessa tapaamismahdollisuudet ovat vähäisempiä ja useamman vuorokauden perhetapaamisiin

ei voida järjestää samaan tapaan kuin esimerkiksi Vanajan osastolla. Vanajan osastolla äiti asuu perhetapaamisten aikana lastensa kanssa perhetalon tiloissa. Yhdessäolo on hyvin tiivistä, eikä vangin ole luvallista poistua vankilan alueelta tai seurustella muiden vankien kanssa. Äidit kokivat perhetapaamiset tärkeiksi, mutta intensiivinen yhdessäolo oli myös äideille raskasta.

”Tapaaminen on täällä hirveen semmosta tiivistä. Lomillahan sä käyt kaupoissa ja noin, mut täältä sä et pääse.”

Haastateltava 5

”Lomien sekä perhetapaamisten jälkeen on hyvin väsynyt. Se on niin erilaista, enemmän sellasta psyykkistä, kuin fyysistä. Kuitenkin vielä kaks kuukautta sitten mä olin ihan suljetuissa oloissa.”

Haastateltava 2

Vangin on perhetapaamisten aikanakin ilmoittauduttava osaston käytäntöjen mukaisesti, mutta muuten perheen kanssa vietetty aika on yhdessäoloa vangin ja tämän läheisten kanssa. Äidit pohtivat myös tapaamistilan vaikutusta perhetapaamisen tunnelmaan. Vanajan vankilan perhetalo, jossa perhetapaamisia pidetään, koettiin hyväksi ja viihtyisäksi tilaksi.

”Totta kai tapaamistilalla on vaikutusta. Mun mielestä ennen kaikkee se, et se on tuol erillään. Siel saa olla kahestaan. Vaikka siel olis muitakin perheitä samaan aikaan, ni se on kumminki se jokaisen oma. Se on tavallaan kuin eri maailma.”

Haastateltava 8

Osa äideistä toivoi lisää tai pidempiä perhetapaamisia ja lomiam. Toisaalta psyykkisesti raskaiksi koettuja perhetapaamisia ei oman jaksamisen ja ikävän takia haluttu lisätä tai pidentää ainakaan kovin paljoa.

”Ei liian usein, jos liian usein näkee, ni tulee vielä ikävempää.”

Haastateltava 3

7.4 Vankilan perhetyö äitiyden tukena

Tutkimuskysymyksenä oli millaista tukea vankeusrangaistusta suorittavat äidit tarvitsevat vanhemmuuteensa. Äideiltä kysyttiin kokemuksia ja mielipiteitä tuesta, jota he ovat vankeusaikanaan saaneet sekä näkemyksiä siihen millaista tuen pitäisi olla, eli millaista tukea he kokevat tarvitsevansa.

Haastatellut äidit yhtä lukuun ottamatta kokivat saaneensa Vanajan osastolla riittävästi tukea. Tuki on vastannut äitien yksilöllisiä tarpeita ja toivomuksia. Kaikki äidit eivät kokeneet haastatteluhetkellä tarvitsevansa vankilan perhetyön tukea. Ilman kaipaamaansa tukea jäänyt haastateltava oli vankeusaikanaan saanut paljon tukea ja kuntoutusta päihdeongelmaansa, mutta äitiyttä ja suhdetta lapseen ei ollut huomioitu. Jos vankeusajan suunnitelmassa vangin ja lasten suhteen tukemista ei katsota keskeiseksi tai lapsen edun mukaiseksi, on tuen saaminen hankalaa.

Tukea saaneet tiesivät, että kaikki osaston äidit eivät ole saaneet tasavertaisesti tukea ja työntekijöiden aikaa. Erityisesti vankilan vankipaikkojen ollessa täynnä, naiset epäilivät Vanajan osastolle tulevien olevan heikommassa asemassa. Tuen saaminen oli naisvankien kokemusten mukaan seurausta oma-aloitteisuudesta ja rohkeudesta pyytää apua.

”Perhetyöntekijällä on yleensä riittänyt aikaa. Tai sit mä oon vaan niin röyhkeesti mennyt repiin sitä käytävällä. Silloin kun tukea on , niin se on hyvän laatuista.”

Haastateltava 5

”Nyt kun talo on niin täynnä, niin huomaa, että (perhetyönohjaajan) aikoja ei löydy ja näitä asioita ei saa hoidettua.”

Haastateltava 7

Naisvankityöryhmän mietinnössä vuonna 2008 on todettu naisvankien tunnistavan ongelmansa ja olevan miehiä motivoituneempia muuttamaan käyttäytymismallejaan. Vuosien 2006- 2007 riski- ja tarvearvioissa 76%:n naisvangeista arvioitiin tunnistavan tarpeen irrottautua rikoskäyttäytymisestä ja he myös halusivat

vat tukea muutokseen. (Naisvankityöryhmän mietintö 2008, 53.) Muutosmotivoituneisuuden voidaan ainakin osittain olettaa pitävän paikkansa myös vanhemmuuteen liittyvän tuen kohdalla.

Haastateltavat kertoivat saaneensa Vanajan osastolla tukea, ohjausta ja keskusteluapua vanhemmuuteen liittyvissä asioissa lähinnä perhetyönohjaajalta ja sosiaalityöntekijältä. Haastatelluista äideistä yksi kertoi saavansa psykologista apua vankilan ulkopuolelta ja yhden haastatellun mukaan keskustelutukea voi saada myös seurakunnan diakoniatyöntekijältä. Perhetyön ohjaajan työpanos perhetapaamisten järjestämisessä koettiin tärkeäksi perhetyön muodoksi. Esimerkiksi tutun työntekijän läsnäolo lastensuojelun palavereissa koettiin voimia antavaksi ja tärkeäksi. Ne äidit, jotka olivat osallistuneet lastensuojelun neuvotteluihin tai verkostopalaveriinhin yhdessä vankilan perhetyönohjaajan tai sosiaalityöntekijän kanssa, korostivat työntekijän mukana olon merkitystä.

”Et vaikka (perhetyön ohjaaja) ei puhuisikaan mitään, niin mä tiedän, et se on niinku mun tukena ja mun puolella tavallaan.”

Haastateltava 8

Vanajan osastolla vankeusrangaistustaan suorittavat äidit kertoivat kaipaavansa vankeusaikana eniten henkilökohtaista keskusteluapua. Esimerkiksi keskusteluryhmistä saatua vertaistukea ei kuitenkaan koettu vankilaympäristöön sopivaksi tukimuodoksi. Äidit kokevat vanhemmuuden ja äitiytensä yksityisenä ja arkaluontoisena asiana. Haastatteluissa nousi esiin myös naisten tarve pitää vankilamaailma ja vankiyhteisö erossa perheasioistaan. Äitiys on merkittävä osa naisen identiteettiä. Vankilaan joutuminen leimaa naisen helposti rikollisen ja huonon kansalaisen lisäksi myös huonoksi vanhemmaksi. Äitiys voi olla vankilaan joutuneelle naiselle ainoa yhteiskuntaan myönteisellä tavalla kiinnittävä asia ja siihen kohdistuvaa arvostelua pelätään.

”Kyl mä enemmän käyn keskustelut perhetyöntekijän kans, koska ei tääl niinku halua levitellä asioitaan. Et kyllähän se on sitä, et jos jollain on enemmän perhetapaamisia, ni se on sellasta nokkimista. Niinku varmaan ny tiiätte, kun on paljon naisia.”

Haastateltava 8

Äidit toivoivat vankilan perhetyöltä ohjausta ja tukea asioiden hoitoon muiden viranomaistahojen kanssa. Erityisesti lastensuojelun yhteistyötahoihin sekä lastensuojeluviranomaisten kanssa yhteydenpitoon ja palavereihin kaivattiin vankeusaikana työntekijän läsnäoloa ja neuvoja. Myös lasten tapaamisten järjestämiseen ja asioista sopimiseen lastensuojeluviranomaisten ja lapsen sijoituspaikan kanssa toivottiin apua vankilan perhetyöltä.

Vanajan Vankilan sosiaalityöntekijä ja perhetyönohjaaja toimivat työssään linkkinä yhteiskunnan muiden sosiaalipalveluiden ja vankilan välillä. Yhteistyön sujumiseksi vankilan käytäntöjä ja vankeja koskevaan lainsäädäntöön liittyvää tietämystä ja ammattitaitoa on välitettävä sosiaalialan muille toimijoille. Vangit ovat pieni vähemmistö sosiaalityön asiakkaiden joukossa, joten vankien perheitä ja vankeja työssään kohtaavat tarvitsevat usein lisätietoa. Myös haastateltavat äidit olivat kohdanneet siviilissä ammattihenkilöitä, joilla ei ollut kovin paljoa tietämystä vankien asioista. Naisten puheessa työntekijän suhtautuminen nousi kuitenkin varsinaista tietämystä tärkeämmäksi.

Haastatelluista osa kertoi toivovansa keskustelutukea ja neuvoja lasten kanssa arjessa tuleviin ongelmatilanteisiin. Lasten kanssa toimimiseen ja kasvatukseen liittyvä vankilan perhetyöltä tuen tarve oli samansuuntaista yleisen vanhemmuuden tuen tarpeen kanssa. Kuulluksi tuleminen ja asioista puhuminen työntekijän kanssa nousivat äitien toivomuksissa erityisesti esiin.

Tiivistettynä äidit toivoivat yksilöllistä tukea ja apua vanhemmuuteensa ja viranomaisten kanssa toimimiseen. Perhetyön ohjaajan tai sosiaalityöntekijän kanssa käydyt keskustelut koettiin parhaaksi tuen muodoksi. Ryhmämuotoiseen tukeen äidit suhtautuvat varauksella tai kielteisesti, tosin haastatelluista muutama mainitsi kaipaavansa tietoa lapsen kehitysvaiheeseen liittyvistä tarpeista ja ideoita lapsen kanssa toimimiseen. Kaikki edellä mainitut toimet kuuluvat keskeisesti Vanajan vankilassa toimivan perhetyönohjaajan sekä osittain sosiaalityöntekijän työtehtäviin.

7.5 Äitien näkemyksiä vankilan perhetyön kehittämistarpeista

Vangit mainitsivat perhetyötä koskevissa toiveissaan ja odotuksissaan tukimuotoja, joista heillä oli omakohtaista kokemusta. Perhetyön kehitys ja parannusehdotuksissakin nousi esiin juuri yksilötapaamisten tärkeys. Luottamuksellisista asioista keskusteleminen koettiin helpommaksi ja turvallisemmaksi työntekijän kanssa kahden. Parannusehdotusten lomassa naiset myös kritisivat huonoiksi kokemiaan tukimuotoja ja kertoivat tuen saamisessa ilmenneistä ongelmista.

”Jotain sellasta henkilökohtasta, että niinku täällä kauheesti tehdään jotain ryhmäjuttuja. Ei se avaudu sellasissa ryhmissä.”

Haastateltava 7

Naiset kantoivat parannusehdotuksia miettiessään huolta vankilaan tulevien naisten tilanteesta. Muutama äiti esitti, että niiden naisten joilla on lapsia, pitäisi saada tukea lapsesta eroon joutumisen synnyttämään pahaan oloon mahdollisimman nopeasti vankilaan tulon jälkeen. Äidit olivat erityisesti kiinnittäneet huomioita vankilan henkilökunnalta ja sosiaaliviranomaisilta saamaansa palautteeseen ja työntekijöiden yleiseen suhtautumiseen. Kannustava palaute ja vanhemmuuden tai perhesuhteiden toimivien asioiden huomiointi henkilökunnan toimesta oli naisista voimia antavaa ja jaksamista tukevaa. Naiset kertoivat haastatteluissa hyvin yksityiskohtaisesti pientenkin asioiden huomioimisen ja ääneen sanomisen tuottamasta mielihyvystä.

”Tulee hyvä mieli niinku, et joku tulee mulle niinku kertoon, et on huomannu, ku tekee jotain hyvi. Et sellane on tosi kannustavaa.”

Haastateltava 1

Vastapainona myönteiselle huomioinnille ja kannustavalle palautteelle naiset kertoivat niistä tilanteista, joissa he ovat olleet viranomaistahojen arvioinnin kohteena.

”Nykypäivänä vaan osotetaan liikaa vaan sitä vikaa siinä lapsessa ja äidissä tai jossakin asiassa. Pitäis keskittyä niihi vahvuuksiin enemmän.”

Haastateltava 4

Muutama haastateltavista korosti tasa-arvoisen kohtelun merkitystä. He myös kertoivat esimerkkejä tilanteista, joissa kokivat tulleen syrjityksi etnisen taustansa tai esimerkiksi muista syistä heihin kohdistuvien ennakoasenteiden vuoksi. Pienessä naisvankipopulaatiossa etniseen tai muuhun vähemmistöryhmään kuuluvat naiset ovat helposti vaarassa joutua syrjityksi joko vankiyhteisön ja viranomaistahojen asenteiden ja ennakkoluulojen takia. Yhteiskunnassa olemassa olevat ennakkoluulot ovat olemassa myös vankilan sisällä. Kulttuurin asettamien vaatimusten huomioiminen ja syrjinnän estäminen vankilan käytännöissä pienten vähemmistöjen kohdalla on haastavaa.

Haastatelluista äideistä kaksi oli vankeusaikanaan osallistunut perhetyön piiriin kuuluvalla leirillä. Toinen haastateltavista oli sekaannuksien ja tiedonsaannin ja lasten sijoituspaikan ja sosiaaliviranomaisten kanssa olleiden järjestelyvaikeuksien jälkeen päätenyt osallistumaan puolisonsa kanssa parisuhdeleirille. Vaikka haastateltava koki leirin hyödylliseksi, olisi murrosikäisten lasten mukana olo ollut hänestä tärkeää. Perheleirejä toivoivat lisää leireillä olleiden lisäksi ne, jotka eivät vankeusaikanaan olleet leireille osallistuneet.

”Enemmän perheleirejä vois olla. Tai välttämättä ei tarvi olla ees mitään isoja leirejä, mut vaikka vaan sit et ois semmosta yhdessä olo lasten kans ja yhdessä tekemistä.”

Haastateltava 4

Perheleirille lapsensa kanssa osallistunut äiti oli todella tyytyväinen leirin antiin ja koki saaneensa selvitettyä ja puhuttua asioita lapsensa kanssa uudella tavalla. Leirillä käytetyt toiminnalliset ja luovat menetelmät olivat äidin mielestä ratkaisevalla tavalla avanneet keskusteluyhteyttä lapsen kanssa. Sama äiti toivoi vankilan perhetyöhön kehitettävän lisää toiminnallisuuteen ja lapsen ja vanhemman yhdessä tekemiseen painottuvia työskentelytapoja.

”Järjestämällä jotain semmosta ohjattua toimintaa, tai jotain semmosii kursseja, voitaisiin tukea. Se ois hyvä kun se lapsikin osallistuis jollain tavalla siihen. Ehkä tekemiseen painottuvaa, siitä lapsesta saa (silloin) enemmän irti.”

Haastateltava 5

Vaikka haastatellut naiset pääsääntöisesti olivat saaneet tarvitsemaansa tukea, huoli perhetyötä tekevän henkilöstön riittävydestä nousi esiin lähes kaikkien kehitysehdotuksissa. Suuri vankimäärä, perhetyönohjaajan sekä sosiaalityöntekijän kiireisyys saivat haastateltavat miettimään henkilöstöressurssien riittävyyttä. Vanajan osaston perhetyöstä saatu tuki koettiin laadukkaaksi, mutta haastateltavista lähes kaikki toivoivat parannuksia ja perhetyötä myös suljettuihin laitoksiin.

”Varmaan ois hyvä, jos täällä ois esimerkiks kaks perhetyöntekijää. Meitä on kuitenkin aika paljon täällä ja kun ajattelee, niin meist on suurin osa äitejä. Kaks ois varmaan hyvä, ehdottomasti lisää resursseja.”

Haastateltava 8

”Kivitaloihin tarvittaisiin perhetyöntekijää, se on ihan selkeys.”

Haastateltava 3

”Kivitaloon tarvis ihan sitä keskusteluapua. Ei ne työntekijät repee ja ei niillä oo aikaa.”

Haastateltava 4

Haastateltavat toivat esiin ideoita myös yhteydenpidon kehittämiseksi. Nykuteknologian hyödyntäminen nousi esiin kolmen äidin haastattelussa. Sähköpostin lähettäminen viranomaisille soittoaikoina puhelimitse tapahtuvan yhteydenpidon tai kirjeen lähettämisen sijaan olisi haastateltavien mielestä vaivattomampaa ja nopeampaa. Vankeuslaki (767/2005) mahdollistaa sähköisen viestinnän, kuten Internetin käytön, vankilassa silloin, kun vankilan turvallisuus ei siitä vaarannu. Internetin käyttö sallitaan kuitenkin vain erityisistä syistä, lähinnä avolaitoksissa (Myhrberg 2007, 54). Teknologian tehokkaampaa hyödyntämistä ehdotettiin myös lasten kanssa tapahtuvan yhteydenpidon kehittämiseksi. Etenkin pitkiä aikoja lapsestaan erossa olleille äideille lapsen näkemistä äänen kuulemisen lisäksi pidettiin tärkeänä.

”Nykyään kun on sit mahollista nää kaikki tämmöset niinku videoneuvottelut tai internettikamerat ni semmoset. Se ois ni helppo järjestää. Vaikka viikottain. Se ois iha eri maailma ku näkis ne lapset.”

Haastateltava 4

Kaikki haastatteluihin osallistuneet naiset olivat selvästi miettineet äitiyttään ja vanhemmuutta. Äidit kertoivat ihailtavan avoimesti niin iloa antavista kuin raskeistakin kokemuksistaan ja tunteistaan, sekä myös hyvin henkilökohtaisista asioista, Perhetyön ja yhteydenpitomahdollisuuksien kehittämismahdollisuuksia oli selvästi mietitty. Haastatelluilla äideillä oli kokemusten lisäksi myös mielipiteitä siitä, miten perhesuhteiden ylläpitoa vankeusaikana voitaisiin tukea.

8. YHTEENVETO

Haastatellut naisvangit kokevat äitiyden vankeusaikana raskaaksi, mutta vanhemmuus ja lapset myös motivoivat jaksamaan ja antavat voimia. Haastatellut äidit ikävöivät lapsiaan ja kantavat huolta heidän hyvinvoinnistaan. Hankaluudet ja ongelmat lapsen elämässä aiheuttavat äideille erityisen paljon pahaa oloa, koska vankilassa mahdollisuudet vaikuttaa lasten asioihin koetaan vähäisiksi. Äidit tuntevat itsensä voimattomiksi ja kyvyttömiksi auttamaan. Lisäksi elämä vankilassa on itsessään raskasta ja kuluttavaa ja lasten asioista murehtiminen saa äidin epäilemään omaa jaksamistaan.

Rikolliseksi ja vangiksi leimautuminen aiheuttaa häpeän ja alemmuuden tunnetta. Vankilassa oleva nainen rikkoo yhteiskunnan normeja naiseudesta ja äitiydestä, mikä osaltaan vaikuttaa naisen itsetuntoon. Haastatellut naiset kokevat myös kykynsä toimia vanhempana heikentyneen vankeusrangaistuksen takia. Äidit ovat huolissaan vankeusajan vaikutuksista lasten elämään monessakin mielessä. Lasten kunnioituksen ja luottamuksen menettäminen on äideille suuri huolenaihe, mutta myös yhteiskunnan ja yhteisön suhtautuminen vankilassa olevan äidin lapsiin huolestuttaa. Pitkiä vankeusrangaistuksia suorittavat naisvangit pelkäsivät vieraantuvansa lapsistaan ja heidän arjestaan vankeusaikanaan. Osa koki pelkonsa toteutuneen. Erityisesti suljetussa laitoksessa vankeusaika koettiin vanhemmuudelle vahingollisena vähäisten tapaamis- ja yhteydenpitomahdollisuuksien takia.

Haastatellut naiset kokevat vankeusajan vanhemmuutta vaurioittavana, mutta vanhemman rooli ja lapset antavat äidille voimia, motivoivat muuttamaan käyttäytymismalleja ja luovat uskoa tulevaisuuteen. Vankeusrangaistus saa äidin pysähtymään ja miettimään myös vanhemmuuttaan uudella tavalla. Kaikki haastatellut äidit toivoivat perheensä yhdistyvän vankeusajan jälkeen.

Tieto lasten hyvinvoinnista äidin vankeusrangaistuksesta huolimatta tuotti äideille iloa ja tunnetta kasvatustehtävässä onnistumisesta. Lasten lisäksi äidit kokevat myös muiden sosiaalisten suhteiden tukevan jaksamistaan. Yhteyksien säilyminen läheisiin ja asioista puhuminen antavat voimia ja osa naisista kokee

suhteiden läheisiinsä parantuneen vankeusaikana. Haastatelluista äideistä puolet on vankeusrangaistuksen aikana lopettanut päihteiden käytön ja osallistunut kuntoutukseen. Päihteettömyys itsessään koetaan hyvänä asiana, mutta erityisesti sen vaikutukset perhesuhteiden vahvistumiseen tunnistetaan.

Äitien haastattelut tukevat oletusta vanhemmuuden tukemisen tarpeellisuudesta ja tärkeydestä vankeusaikana. Haastatellut äidit tarvitsevat tukea sekä vankeusrangaistuksen haittavaikutusten lieventämiseen, että vanhemmuuden taitoihin. Vankilan antamat mahdollisuudet vanhemmuuden ylläpitämiseen ja vanhemmuutta tukeva toiminta koettiin äärimmäisen tärkeiksi.

Vanajan osaston perhetyön ohjaajan ja sosiaalityöntekijän työtehtäviin kuuluvat toiminnot, kuten yksilötapaamisissa käydyt keskustelut perheen tilanteesta ja vanhemmuudesta, apu lomien ja perhetapaamisten järjestelyssä, työntekijän tuki lastensuojelun neuvotteluissa sekä yleisesti työntekijän apu asioiden järjestelyssä ja hoidossa koettiin hyväksi tukimuodoiksi. Perhekuntoutuksellinen toiminta, kuten perhe- ja parisuhdeleirit koettiin hyväksi tukimuodoiksi ja niitä toivottiin lisää. Tukea saaneet haastatellut kokevat olleensa onnekkaita ja uskoivat oman aktiivisuutensa edesauttaneen tuen ja avun saamista. Vankilan ollessa täynnä haastatellut pelkäävät osan tukea tarvitsevista jäävän sivuun.

Haastatellut naisvangit kokevat vanhemmuuden huomioimisen vankeusaikana todella tärkeäksi. Naisilla on tarve tulla nähdyksi äitinä ja vanhempana vankilassa korostuvan rikollisen ja vangin roolin sijasta. Haastatellut äidit olivat pohtineet olemassa olevia tukimuotoja täydentämään uudenlaisia toimintatapoja. Esimerkiksi web-kameran hyödyntäminen yhteydenpidossa lasten kanssa olisi suhteellisen helppoa toteuttaa ja valvoa vankilaolosuhteissakin. Perhe- ja parisuhdeleireiltä saatujen kokemusten pohjalta äidit miettivät myös muita toimintamuotoja, joihin myös lapset ja muut perheenjäsenet voisivat osallistua. Parhaana tapana tukea ja ylläpitää perhesuhteita nähtiin yhteinen aika, asioiden tekeminen ja työstäminen yhdessä perheen kanssa.

9 POHDINTA

Tutkimusta voidaan pitää onnistuneena, sillä tutkimuskysymyksiin saatiin vastauksia. Kokemuksellinen tieto haastateltujen, Vanajan Vankilan Vanajan osastolla vankeusrangaistustaan suorittavien naisten vanhemmuudesta oli samansuuntaista aiempien tutkimusten tuottaman tiedon kanssa. Naisten kokemukset vastasivat tutkimusta taustoittavaa, eri tieteenalojen tietoa yhdistelevää teoriaosuutta. Vankivanhempia on tutkittu suhteellisen vähän, joten yhtenäistä teoreettista viitekehystä ei voitu muodostaa.

Eryteisesti äitien kokemasta tuen tarpeesta ja olemassa olevien tukimuotojen kehittämismahdollisuuksista saatua tietoa voidaan hyödyntää Vanajan osaston perhetyössä. Haastateltujen kokemukset perhesuhteiden ylläpitomahdollisuuksista vankeusrangaistuksen aikana ja olemassa olevan tuen riittävydestä, antavat tärkeää tietoa vankeja ja heidän perheitään tukevan työn kehittämiseen. Tutkimuksen tuottama tieto vahvistaa aiempien tutkimusten tuloksia ja antaa konkreettisia kehittämisideoita vankilan perhesuhteita tukevaan työhön.

Koska vankivanhempia ja heidän lapsiaan on tutkittu suhteellisen vähän, lisätutkimuksen tarve on olemassa. Tämän tutkimuksen tuottaman tiedon perusteella lisätutkimus suljetuissa vankiloissa vankeusrangaistusta suorittavien vankien vanhemmuudesta ja tuentarpeista olisi tärkeää. Lapsistaan erossa olevien naisvankien vanhemmuudessa olisi ollut aineksia laajempaankin tutkimukseen, mutta ammattikorkeakouluopiskelijoiden käytettävissä olevat resurssit ja tietämys rajoittivat tutkimusta.

Opinnäytetyön toteutus, tutkimusprosessi, oli tekijöilleen antoisa. Prosessin edetessä haastava ja mielenkiintoinen aihe motivoi työskentelyyn. Tutkimusprosessi pitkittyi suunnitellusta muutamalla kuukaudella, koska laaja-alainen tutkimusaihe vaati perehtymistä ja aikaa. Parityönä toteutettu opinnäytetyö osoittautui hyväksi valinnaksi, sillä työskentely antoi molemmille tekijöille uusia näkökulmia ja antoi mahdollisuuden pohtia tutkimukseen liittyviä asioita. Erityisesti haastattelutilanteissa ja aineiston käsittelyssä yhteistyön merkitys korostui ja välillä yhdessä työskentely kävi työnohjuksesta.

Tutkimuksen keskeisintä antia ovat vankeusrangaistusta suorittavien äitien kokemukset. Toivomme, että tutkimuksen esiin tuomat tuen tarpeet ja kehittämisehdotukset huomioidaan vankivanhempien ja heidän perheidensä kanssa tehtävässä työssä.

LÄHTEET

- Aareskoski, K. Koskinen, H. 1999. Naisvankien kokemuksia äitiydestä. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehdon pro-gradu tutkielma.
- Baumrind, D. 1971. Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monographs*, 1, 1-103.
- Bowlby, J. 1957. Lasten hoivan ja hellyyden tarve. Suom. Jokinen, L. Alkuperäinen teos 1953. Sairaanhoidtajien koulutussäätiö
- Cacciatore, R. Janhunen, K. 2008. Täydelliset äidit – 11 myyttiä. Teoksessa Janhunen, K. Oulasmaa, M. (toim.) Äidin kielletyt tunteet. Väestöliitto 2008, 12-27.
- Carlen, P. 1983. *Women's Imprisonment: A Study in Social Control*. Lontoo: Routledge & Kegan.
- Carlen, P. Worrall, A. 2004. *Analysing Womens's Imprisonment*. Devon: Willan Publishing
- Enroos, R. Pösö, T. Vierula, T. 2006. Lapset vankilassa – selvitys lapsista, jotka viettävät varhaislapsuuttaan vankilassa vangitun vanhemman kanssa.
- Eskola, J. Suoranta, J. 2000. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 4. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Forsberg, H. 1994. Yksi ja monta perhettä – Tutkimus sosiaalityöntekijöiden perhetulkinnoista sosiaalitoimistotyössä. STAKES tutkimuksia 42
- Gerris, J. 1994. Perhearvot vanhempien silmin: Perhe-elämän ja lastenkasvatuksen arvoperustaiset mallit. Teoksessa (toim.) Virkki, J. 1994. Ydinperheestä yksilöllistyyviin perheisiin. Juva: WSOY 1994, 144-160
- Granfelt, R. 1992. Asuntolan naisen elämää. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/1992. Helsinki
- Granfelt, R. 1998. *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura
- Hansen, M. 2004. *Olipa kerran perhe – Arvostava työote perhetyössä*. Helsinki: Suomen kasvatus- ja perheneuvolaliitto Ry.
- Harré, R. 1983. *Personal Being. A theory for Individual Psychology*. Oxford: Basil Blackwell.
- Helminen, M-L. Iso-Heiniemi, M. 1999. *Vanhemmuden roolikartta. Käyttäjän opas*. Suomen kuntaliiton julkaisu.
- Hirsjärvi, S. Remes, P. Sajavaara, P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi

- Hougaard, B. 2005. Curling-vanhemmat ja lapsityrannit –Järkevän kasvattajan käsikirja. Helsinki: WSOY
- Hypén, K. 2002. Riski- ja tarvearviot rangaistusajan suunnittelun apuna. Teoksessa Salminen, M. Toivonen, K. 2002. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma Oy, 202–220.
- Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopioon yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskuksen opetusjulkaisu 1/1999.
- Jacoby, M. 1996. Shame and the Origins of Self-Esteem. A Jungian Approach. London and New York: Routledge
- Janhunen, K. Oulasmaa, M. (toim.) 2008. Äidin kielletyt tunteet. Väestöliitto.
- Juvakka, E. 2000. Omalla tavallaan äiti. Juva: WSOY
- Karsikas, V. 2005. Selvinpäin olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankeiden voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005.
- Kulmala, A. Vanhala, A. 2004. Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Jokinen, A. Huttunen, L. Kulmala, A. (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisessa marginaalissa. Helsinki: Gaudeamus, 98-114)
- Laine, M. 2002. Kuntoutus vankilan tehtävänä. Teoksessa Salminen, M. Toivonen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma Oy, 123–136.
- Laine, M. 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen julkaisu 1/2007. Helsinki: Tietosanoma Oy
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417
- Liljeström, R. 1990. Från kärna till krets. Teoksessa Liljeström, R. Kollid, A-K. Kärleksliv och föräldrarskap. Stockholm: Carlssons, 315-337.
- Litmanen, I. Miten vankilassa voi hoitaa parisuhdetta ja vanhemmuutta? Tulostettu 2.10.2010. <http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/index.php?id=573>
- Martsola, R. 2006. Lapsiaikuisia ja aikuislapsia. Teoksessa Hermanson, E. Martsola, R. (toim.) Aikuinen vanhemmuus – katoavan kasvatuksen jäljillä. Helsinki: Kirjapaja Oy, 37-48.
- Mohell, U. Pajujoja, J. 2006. Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Helsinki: Tietosanoma Oy
- Muiluvuori, M-L. 2009. Vangit aluevankiloittain ja vankiloittain. 1.5.2009. Rikosseuraamusviraston monisteita 3/2009. [PDF-dokumentti] <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/8t4ij5g.pdf>. Tulostettu 20.7.2010.

- Myhrberg, P. 2007. Vangin asema ja valvonta. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen oppikirja 1/2007
- Naisvankityöryhmän mietintö. 2008. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2008
- Nopola, S. 1991. Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo? Juva: WSOY.
- Nousiainen, K. 2004. Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Nätkin, R. 1997. Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Tampere: Gaudeamus
- Nätkin, R. Vuori, J. 2007. Perhetyön tieto. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Ojanen, M. 2006. Äiti korvaushoidossa. Teoksessa Nätkin, R. (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva: PS-kustannus, 107–137.
- Ollila, A. 1990. Perhe – Ura vai vankila? Teoksessa Immonen, K. (toim.) Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit? Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 263–347.
- Perhetyöryhmän mietintö 2003. Perhe muurin toisella puolella. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003
- Perustuslaki 11.6.1999/7231
- Portti Vapauteen 2010. Ruotsista mallia vankiloiden lapsiasiaan. Julkaistu 28.4.2010. Tulostettu 14.5.2010.
www.porttivapauteen.fi/laheiset/id=246selArticle=130
- Pulkkinen, L. 1994. Millaista lastenkasvatusta nykytutkimus suosittelee? Teoksessa (toim.) Virkkilä, J. Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Juva:WSOY 1994, 26-44.
- Pösö, T. 1986. Naisesta naisvanki? Tutkimus naisten rikollisuudesta. Tampereen yliopiston Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 83.
- Pösö, T. 2006. Monenlaista vanhemmuutta. Teoksessa Hermanson, E. Martso-la, R.(toim.) Aikuinen vanhemmuus – Katoavan kasvatuksen jäljillä. Helsinki: Kirjapaja Oy, 87–99.
- Richter, M. 2002 Vankeinhoidon käytännöt. Teoksessa Salminen, M. Toivonen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Tietosanoma Oy, 79–98.
- Rikosseuraamuslaitos 2010a . Organisaatio. Tulostettu 13.9.2010.
<http://www.rikosseuraamus.fi/49146.htm>
- Rikosseuraamuslaitos 2010b. Kuntouttava toiminta. Tulostettu 13.9.2010.
<http://www.rikosseuraamus.fi/15982.htm>
- Rikosseuraamuslaitos 2010c. Vanajan Vankilan Vanajan osasto. Tulostettu 15.5.2010. <http://www.rikosseuraamus.fi/16541.htm>

Reijonen, M. 2009. Perhetyö

<http://www.sosiaaliportti.fi/fiFI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo>

Ruisniemi, A. 2006. Vanhemmuus päihderiippuvuudesta toipumisen voimavarana. Teoksessa (toim.) Nätkin, R. Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva: PS-kustannus, 165-188.

Siltanen, I. 1995. Rangaistus – kosta vai sovittamista. Ryhmätyö 3/1995, 22–25.

Soukola, T. Vähimmäissääntöjen soveltaminen. Hyvän vankeinhoidon käsikirja. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/1997.

Tilastokeskus 2009. Vankimäärä säilyi lähes ennallaan vuonna 2008. Tulostettu 25.7.2010 http://tilastokeskus.fi/til/van/2008/van_2008_2009-09-24_tie_001_fi.html

Tuomi, J. Sarajärvi, A. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi

Tyni, M-R. Vanajan vankilan perhetyön ohjaaja. Suullinen tiedonanto 21.9.2010.

Vanajan vankilan Vanajan osaston tulo-opas 2010.

Vankeuslaki 23.9.2005/767

Yesilova, K. 2009. Ydinperheen politiikka. Helsinki:Gaudeamus

Päätös

19.3.2010

16/332/2010

Pauliina Korkiakoski

Tanja Lepistö

Hakemuksenne 17.3.2010

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Tampereen ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaaja on lehtori Tapio Salomäki.

Tutkimuksen aihe ja tarkoitus

Opinnäytteen tarkoituksena on kartoittaa Vanajan vankilassa vankeusrangaistusta suorittavien naisten kokemuksia äitiydestä vankeusaikana.

Tutkimuksen kohderyhmä

Tutkimuksen kohderyhmänä on 5-10 Vanajan vankilassa vankeusrangaistusta suorittavaa äitiä.

Tutkimuksen toteutus

Haastattelut.

Lupahakemus

Työn on tarkoitus valmistua syksyllä 2010.

Haette lupaa tutkimuksen suorittamiseen sekä vangeille tehtävään haastatteluihin.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Opinnäytteen yhteyshenkilönä toimii ohjaaja Mia-Riikka Tyni. Käytännön järjestelyt haastattelun toteuttamiseksi sovitaan hänen välityksellä.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää haastatteluihin yksilöity suostumus. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilaosastojen muulle toiminnalle.

Tutkimustulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten

H:\TEKSTEJÄ\Tutkimus\tutkimusluvut 10 PB\Tutkimuslupa Korkiakoski ja Lepistö.doc

Käyntiosoite
Albertinkatu 25
00180 HELSINKI

Postiosoite
PL 319
00181 HELSINKI

Puhelin
010 36 88500

Telekopio
010 36 88446

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Vanajan vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Tutkimuksesta tulee myös lähettää tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista tiivistelmän internet-sivuillaan.

Kirsti Kuivajärvi
kehitysjohtaja

Peter Blomster
tutkija

Tiedoksi

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja Katri Järvinen
Vanajan vankilan johtaja Kaisa Tammi-Moilanen
Vanajan vankilan ohjaaja Mia-Riikka Tyni

ÄITIYS

VANKEUSRANGAISTUKSEN AIKANA

Tampereen ammattikorkeakoulun sosiaalialan opiskelijat Pauliina Korkiakoski ja Tanja Lepistö tekevät opinnäytetyönään tutkimuksen Vanajan vankilassa vankeusrangaistusta suorittavien naisten äitiydestä.

Haluamme kuulla kokemuksia siitä minkälaista on olla äiti vankilassa. Ja millaista tukea äidit toivoisivat vanhemmuuteensa vankeusrangaistuksen aikana.

Toivomme että tutkimuksemme tuottama kokemusperäinen tieto naisvankien äitiydestä hyödynnetään vankiloiden perhetyössä.

Tutkimus toteutetaan haastattelemalla 5-10 äitiä, joten tarvitsemme vapaaehtoisia haastateltavia. Jos sinulla on alle 18-vuotias lapsi/ lapsia ja olet halukas jakamaan kokemuksiasi äitiydestä ota yhteyttä, ohjaaja Mia-Riikka Tyniin.

Teemahaastattelun runko

Taustatiedot

Lasten lukumäärä ja iät, ketä perheeseen kuuluu (puolison lapset, läheiset)
Miten lasten huolto on järjestetty äidin vankeusrangaistuksen aikana
Rangaistuksen kesto, paljonko tuomiosta vielä suoritettavana

Oma äitiys

Tärkeimpiä asioita vanhemmuudessa ja erityisesti äitiydessä
Mitä tai millaisia asioita äitiydestä on opittu omilta vanhemmilta tai lähtöperheestä
Mitkä ovat vahvuuksia äitinä
Asioita tai tilanteita, joissa tunnetaan tuen tai neuvojen tarvetta
Henkilöitä, joiden kanssa vanhemmuudesta keskustellaan

Äitiys vankeusrangaistuksen aikana

Miten vankeusrangaistus on vaikuttanut äitiyteen
Miten yhteyttä pidetään läheisiin ja lapsiin
Kuinka usein lapseen tai hänestä huolehtivaan henkilöön ollaan yhteydessä
Mahdollistaako vankila riittävän yhteydenpidon lapsiin
Tapaako äiti lapsiaan, millaisena tapaamistilanteet koetaan
Onko äiti huolissaan rangaistuksen vaikutuksesta vanhemmuuteensa
Muut rangaistuksen tuomat huolenaiheet
Onko vankeusrangaistus vaikuttanut lähisuhteisiin

Miten äitiyttä voidaan tukea rangaistusaikana

Millaista tukea äitiyteen kaivataan vankeusrangaistuksen aikana
Onko tarvittua tukea saatu, onko se ollut riittävää
Millaista tukea vankila antaa äitiyteen
Pitäisikö tukea lisätä tai kehittää
Miten vankilan perhetyö voisi paremmin vahvistaa ja tukea äitiyttä vankeusaikana

SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISEEN

Osallistun Tampereen ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyönä toteutettavaan tutkimukseen naisvankien kokemuksista äitiydestä vankeusrangaistuksen aikana.

Haastatteluihin osallistuvien tunnistetiedot eivät käy ilmi opinnäytetyöstä ja tunnistetietoja sisältävä tutkimusaineisto säilytetään tutkimuksen aikana niin, etteivät muut kuin tutkimuksen tekijät niitä näe. Kaikki henkilötietoja sisältävät dokumentit hävitetään asiaan kuuluvalla tavalla tutkimuksen päätyttyä. Henkilöiden ja paikkakuntien nimet muutetaan niin, ettei haastateltavien henkilöllisyys ole pääteltävissä.

Minua saa haastatella aiheesta Naisvankien kokemuksia äitiydestä vankeusrangaistuksen aikana

Hämeenlinnassa ____ . ____ .2010

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus

Tutkimuksen tekijän allekirjoitus

Tutkimuksen tekijän allekirjoitus